

Självständigt arbete i krigsvetenskap, 15 hp

Författare Örlkn, Mats Agnéus		Program ChP 06-08
Handledare Fil dr, Magnus Petersson och kk, Pär Flyghed		
	Beteckning 1422/7:1	
<p><u>Botten upp!</u></p> <p><u>- Hur den marina chefens agerande kan få oväntade konsekvenser på politisk nivå.</u></p> <p>Problemet som uppmärksammas i undersökningen är att Försvarmaktens doktriner och planeringsmetoder till stor del är utformade ur ett <i>top down</i>-perspektiv som inte i så stor utsträckning beskriver oväntad och/eller oönskad påverkan av effekter <i>bottom up</i>. Syftet med undersökningen är därför att förklara på vilket sätt beslut/agerande av marin chef vid taktiskt förband ibland kan få oväntade och/eller oönskade konsekvenser på den politisk-strategiska nivån. Utifrån detta är syftet också att dra slutsatser genom att diskutera möjliga implikationer för dagens marina operationer och doktriner. Undersökningen genomförs som en fallstudie av de två händelserna; överlämnandet av svenska jagare vid Torshavn 1940 och robotkryssaren USS Vincennes nedskjutning av ett civilt passagerarplan 1988. I respektive fall beskrivs först händelseförloppet därefter genomförs bl a en analys om vad i fallet som avviker från det förväntade/planerade och på vilket sätt och inom vilka tidsramar det sker effekter <i>bottom up</i>. Slutligen dras slutsatser på vilket sätt fallet kan ge implikationer på dagens marina operationer och doktriner. Några av de implikationer undersökningen pekar på är att chef för taktiskt förband bör ha kunskap om säkerhetspolitik och om de övergripande politiska målsättningarna för att snabbt kunna fatta beslut i komplicerade frågor även vid utebliven kontakt med högre ledning. Vidare behövs; mental inställning för att det oförutsedda alltid kan inträffa snarare än mer planering, sensorer och vapen anpassade till dagens maritima miljö med civila fartyg och flygplan i operationsområdet samt adekvata regler för ingripande. Fortsatt forskning kan bland annat ge svar på hur vanligt fenomenet är.</p> <p>Nyckelord: <i>Top down/bottom up</i>, marin, militärt beslutsfattande, krigföringsnivåer, militär ledning.</p>		

Bottom-up approach

- How actions taken by the naval commander can bring about unexpected consequences at the political level.

The problem this study observes is that the Armed Forces' doctrines and planning processes largely consist of a *top-down*-perspective and not quite often describe unexpected/unwanted effects *bottom-up*.

The purpose of the study is therefore to explain in what way decisions and actions taken by the naval commander sometimes can get unexpected/unwanted consequences at the political level. An additional purpose of this is also to discuss possible implications of naval operations and doctrines of today.

The basis is a case study of two real cases from the naval arena: The surrender of the Swedish hunters at Torshavn 1940 and the missile cruiser USS Vincennes' shooting down of a civilian airplane 1988. Each case study starts with the course of events. After that there is an analysis of what in the case diverges from the plan and in what way and during what time this affects *bottom-up*. Finally, there are conclusions on the way the case study can impact on the naval operations and doctrines of today. One of the impacts the study points out is that naval commanders should have knowledge about security policy and political objectives in order to make decisions even in complicated issues with failed communication to higher levels. There is also a need for mental readiness to face the unexpected events that can take place, sensors and weapon systems adapted for the maritime environment of today including civilian ships and civilian airplanes in the area of operations. There's also a need for adequate *Rules of Engagement*.

Further research can answer the questions about how common these bottom-up situations are.

Keywords: Top-down/bottom-up, naval, military decision-making, military command.

1. INLEDNING	4
1.1. PROBLEMFÖRMULERING	4
1.2. SYFTE/FRÅGESTÄLLNINGAR.....	6
1.3. TIDIGARE FORSKNING	6
1.4. TEORETISKA OCH METODISKA UTGÅNGSPUNKTER	7
1.4.1 Teori 1, Krisbegreppet.....	8
1.4.2 Teori 2, Top down/bottom up.....	8
1.4.3 Metod och avgränsningar.....	10
1.4.4 Material och källkritik	13
1.5. UNDERSÖKNINGENS DISPOSITION.....	15
2. FALL 1, ÖVERLÄMNANDET AV SVENSKA JAGARE VID TORSHAVN.....	16
2.1 SITUATIONSBERSKRIVNING.....	16
2.1.1 Kontext.....	16
2.1.2 Händelseförlopp.....	17
2.2 KONSEKVENSBESKRIVNING	19
2.2.1 Vad är det som avviker från det förväntade/planerade?.....	19
2.2.2 På vilket sätt och inom vilka tidsramar sker effekter bottom-up?.....	21
2.2.3 Uppfyller fallet definitionen i teori 1, krisbegreppet?.....	22
2.2.4 Uppfyller fallet definitionen i teori 2, bottom up?	23
2.3 IMPLIKATIONSBESKRIVNING	23
2.4 SAMMANFATTNING FALL 1.....	25
3. FALL 2, USS VINCENNES NEDSKJUTNING AV IRANSKT PASSAGERARPLAN	27
3.1 SITUATIONSBERSKRIVNING.....	27
3.1.1 Kontext.....	27
3.1.2 Händelseförlopp.....	28
3.2 KONSEKVENSBESKRIVNING	30
3.2.1 Vad är det som avviker från det förväntade/planerade?.....	30
3.2.2 På vilket sätt och inom vilka tidsramar sker effekter bottom-up?.....	31
3.2.3 Uppfyller fallet definitionen i teori 1, krisbegreppet?.....	32
3.2.4 Uppfyller fallet definitionen i teori 2, bottom up?	34
3.3 IMPLIKATIONSBESKRIVNING	34
3.4 SAMMANFATTNING FALL 2.....	36
4. AVSLUTNING.....	38
4.1 AVSLUTANDE DISKUSSION.....	40
4.2 FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING	41
LITTERATUR OCH KÄLLFÖRTECKNING	43
TRYCKT LITTERATUR	43
TIDSKRIFTER	43
FORSKNINGSRAPPORTER	44
ÖVRIGA RAPPORTER.....	44
KÄLLOR INHÄMTADE PÅ INTERNET	44

1. Inledning

Den 12 oktober 2000, förtöjer den amerikanske kommendörkaptenen Kirk Lippold fartyget USS Cole i hamnstaden Aden, Yemen, för ett rutinmässigt bunkerstopp på väg till Persiska viken. Inga särskilda åtgärder för egenskyddet av fartyget är vidtagna ombord med anledning av hamnbesökets rutinmässiga karaktär. Klockan 08.18 (UTC) närmar sig en mindre farkost som lägger sig invid USS Coles babordssida och sprängs! Detonationen orsakar ett cirka 10 x 12 meter stort hål i babordssidan på fartygets skrov. Totalt dödas 17 sjömän och 39 skadas av sprängdådet.¹

Klockan 18.47 (UTC), endast cirka 10 timmar efter sprängningen ombord, avger president Clinton följande uttalande:

THE PRESIDENT: I have just been meeting with my national security team on today's tragic events in the Middle East, and I would like to make a brief statement [...]

[...] If, as it now appears, this was an act of terrorism, it was a despicable and cowardly act. We will find out who was responsible and hold them accountable. If their intention was to deter us from our mission of promoting peace and security in the Middle East, they will fail, utterly [...]

[...] Our military forces and our embassies in the region have been on heightened state of alert for some time now. I have ordered our ships in the region to pull out of port, and our land forces to increase their security.²

Denna händelse är *ett* exempel på hur resultatet av handlande eller brist på handlande vid ett taktiskt marint förband snabbt kan ge effekter uppåt i ledningsstrukturen ända upp till högsta politiska nivå.

1.1. Problemformulering

Oavsett om svenska militära förband insätts i internationell insats eller genomför operation inom det egna territoriet finns det för ledning av förband inom Försvarmakten en liknande ledningsstruktur. Ledningsstrukturen består vanligtvis av tre nivåer som benämns militärstrategisk-, operativ- och taktisk ledningsnivå. Ovanför dessa nivåer, utanför Försvarmakten, finns också den som brukar benämnas politisk-strategisk nivå.

Grunden för planering av insatser utgörs av politiska beslut som beskriver vilka politiska mål som skall uppnås. På den militärstrategiska nivån klarläggs de militärstrategiska målen utifrån dessa politiska mål. Den operativa ledningsnivån samordnar de olika stridskrafterna i tid och rum för att kunna uppnå de högre

---

¹ US Info.state.gov (2000) *Attack on USS Cole*, online 2007-11-29, kl 12.35, http://usinfo.state.gov/is/international_security/terrorism/uss_cole.html.

² The White House Office of press secretary (2000) *Statement by the president on middle east situation and incident on USS Cole in Yemen*, online 2007-11-29, kl 12.20, <http://ftp.fas.org/irp/news/2000/10/irp-001012-cole4.htm>.

målsättningarna. Den taktiska nivån leder förbandens insatser och de olika förbanden kan i marinen bestå av divisioner eller enskilda fartyg.³

I Militärstrategisk doktrin framgår det att Försvarsmakten ser på den militära ledningsstrukturen ur ett *top down*-perspektiv, vilket kan beskrivas som att genomförande av verksamhet initieras från toppen och därefter kommuniceras nedåt i organisationen i form av order och instruktioner.⁴ Ur detta *top down*-perspektiv beskrivs ledningsstrukturen som; ”en hierarki i vilken mål, medel och metoder samordnas och där verksamheten på strategisk nivå är styrande för de lägre nivåerna.”⁵

Det förefaller rationellt att se den militära ledningsstrukturen ur detta perspektiv. Politiska beslut och målsättningar omvandlas uppifrån ned till insatser med taktiska förband, vilkas effekter skall uppfylla de politiska målsättningarna. På detta sätt är det landets politiker som genom den säkerhetspolitiska agendan styr det militära agerandet. Även i *Doktrin för marina operationer* (2005) framgår att ”Erfarenheterna av bl a internationella insatser visar att såväl den politiska som högsta militära nivån kan anse sig behöva detaljerad kontroll över situationen.”⁶

Flera fall ur verkligheten, likt den i uppsatsens inledning, skulle dock kunna beskrivas precis tvärtom! I stället för att verksamheten leds och planeras *top down* i enlighet med gällande doktriner inträffar det ibland att beslut eller agerande vid ett taktiskt förband får oväntade och/eller oönskade effekter *bottom up*. Med detta avses här att besluten på lägre nivå är avgörande för vilka beslut högre nivåer kan fatta, eller på vilket sätt högre nivåer bör eller måste agera. Detta innebär att militär chef vid ett taktiskt förband, till exempel divisions- eller fartygschef, genom sitt beslut eller sitt agerande, medvetet eller omedvetet, kan påverka den politiska nivån eller till och med den säkerhetspolitiska agendan.

Problemet som uppmärksammas i undersökningen är således att doktriner och planeringsmetoder till stor del är utformade ur ett *top down*-perspektiv som inte i särskilt stor omfattning beskriver eller diskuterar de oväntade eller oönskade effekter som kan ske *bottom up*. Det är viktigt att påpeka att det är just de oväntade eller oönskade effekterna som avses. Själva anledningen till insatser med taktiska förband är ju som tidigare påpekats att skapa planerade effekter *bottom up* som skall uppfylla de politiska målsättningarna.

Undersökningen är inriktad på fall ur den marina arenan, men problemställningen där ledning av verksamhet enligt *top down*-struktur ibland vänds upp och ned och övergår till påverkan enligt *bottom up* är möjligtvis inget specifikt för marina förband. De flesta minns säkert vilket politiskt genomslag de amerikanska soldaternas behandlande av

---

³ Försvarsmakten (2005) *Doktrin för gemensamma operationer 2005*, Sid 27-28, Stockholm: Försvarsmakten högkvarteret.

⁴ Försvarsmakten (2002) *Militärstrategisk doktrin 2002*, Sid 69, Stockholm: Försvarsmakten högkvarteret.

⁵ *Militärstrategisk doktrin 2002*, Sid 69.

⁶ Försvarsmakten (2005) *Doktrin för marina operationer 2005*, Sid 96, Stockholm: Försvarsmakten högkvarteret.

fångar i *Abu Ghraib*-fängelset i Irak fick 2004. Det är kanske till och med så att fenomenet går att hitta även utanför de normala militära arenorna. I undersökningens kapitel *Metod och avgränsningar* diskuteras vidare vilken generell räckvidd undersökningen bedöms ha också utanför den marina arenan.

1.2. Syfte/frågeställningar

Syftet med denna uppsats är förklara på vilket sätt beslut/agerande av marin chef vid taktiskt förband ibland kan få oväntade och/eller oönskade konsekvenser på den politisk-strategiska ledningsnivån. Utifrån detta syftar också undersökningen till att dra slutsatser genom att diskutera möjliga implikationer för dagens marina operationer och doktriner.

Följande frågeställningar ligger till grund för undersökningen:

- 1) Vad är det som avviker från det förväntade/planerade när beslut/agerande av marin chef vid taktiskt förband nivå får oväntade och/eller oönskade konsekvenser *bottom up*?
- 2) På vilket sätt och inom vilka tidsramar sker effekter *bottom up*?
- 3) Vilka implikationer på dagens marina operationer och doktriner bör erfarenheterna från de studerade fallen ge?

1.3. Tidigare forskning

Inom ramen för denna undersökning kan tidigare forskning indelas i åtminstone tre delar. För det första i vilken utsträckning studier har bedrivits kring hur beslut/agerande av chef vid taktiskt förband fått oväntade/oönskade effekter på den politisk-strategiska ledningsnivån, för det andra i vilken utsträckning fenomenet *top down/bottom up* har studerats inom ramen för ledning/uppföljning av verksamhet och för det tredje forskning kring kriser.

Kring den första delen, hur beslut/agerande fattade av chef vid taktiskt förband fått oväntade/oönskade effekter på den politisk-strategiska ledningsnivån, har inte någon omfattande forskning hittats. I Militärstrategisk doktrin finns några meningar som tyder på att fenomenet inte är okänt men dessa utvecklas heller inte vidare i doktrinen. Bland annat finns skrivningen: ”taktiska händelser får direkt operativ eller strategisk betydelse kan således medföra att ledningsförhållandena ändras.”⁷ och ”viss operativ verksamhet har även direkt politisk-strategiska konsekvenser.”⁸

---

⁷ Militärstrategisk doktrin 2002, Sid 72.

⁸ Militärstrategisk doktrin 2002, Sid 73.

Det finns likheter mellan denna undersökning och det som forskats och skrivits kring den så kallade strategiska korpralen.⁹ Forskningen kring den strategiska korpralen skiljer sig främst från denna genom att den vanligtvis behandlar vilken strategisk påverkan marksoldaten i urban miljö har eller kan ha i de nya, så kallade *three block war*.¹⁰

Professor Brehmer berör likaledes delar av problematiken i *Människan i det nätverksbaserade försvaret*:

Vilken beslutsfattare som helst kan i princip ta kontroll över hela nätverkets resurser i form av sensorer och vapen om det skulle vara nödvändigt eller önskvärt för stridens förande. Detta diskuteras under rubriken ”den strategiske korpralen” eftersom det innebär att beslut om strategiska vapeninsatser kan komma att fattas på mycket låg nivå. Det aktualiserar behov av större kompetens på lägre nivåer om man skall välja denna väg. Om en kompanichef skall få fatta beslut om vapeninsatser eller få tillgång till sensorer som egentligen hör hemma på brigadnivå räcker det ju knappast med att han bara gått igenom det taktiska programmet. Antingen måste cheferna på de lägre nivåerna få en helt annan utbildning än de har idag, eller också måste vi få t ex överstelöjtnanter som kompanichefer.¹¹

Vad avser fenomenet *top down/bottom up* finns flera undersökningar som behandlar ledning, implementering och uppföljning/studier av verksamhet. I kapitlet *teori* beskrivs den civila forskning som kan kopplas till undersökningen. Inga studier som enbart beskriver fenomenet ur ett rent militärt ledningssammanhang har hittats. I svenska militära doktriner förekommer dock resonemang kring komprimering av ledningsnivåerna:

Nivåerna är tätt sammanbundna och händelser på den ena nivån kan genom nutidens snabba informationsflöde snabbt påverka andra nivåer,¹²

Forskning kring kriser är omfattande, såväl utomlands som i Sverige. Inte minst vid Försvarshögskolan bedriver CRISMART¹³ forskning kring hur beslut fattas och kommuniceras under extrem press i politiska, polisiära eller militära kriser.

1.4. Teoretiska och metodiska utgångspunkter

Teorier kan i en undersökning användas för att stödja analysen av fallen och underlätta framtagande av slutsatser från det som studeras. Teorier kan också underlätta att förstå eller förklara vilka fenomen som upptäcks i studierna av respektive fall.¹⁴

---

⁹ Krulak (1999) *The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War*, *Marines Magazin*, januari 1999.

¹⁰ Krulak (1999).

¹¹ Brehmer (2003) *Människan i det nätverksbaserade försvaret*, Sid 82, *KKrVAHT* nr 2 2003.

¹² *Doktrin för gemensamma operationer 2005*, Sid 28.

¹³ Nationellt Centrum för Krishaneringsstudier vid Försvarshögskolan i Stockholm.

¹⁴ Hallenberg Jan, Ring Stefan, Rydén Birgitta, Åselius Gunnar (2006) *Om konsten att tänka, granska och skriva på ett vetenskapligt sätt*, Sid 25, Stockholm: Försvarshögskolan.

Att använda sig av teorier i undersökningen har dock både fördelar och nackdelar. En fördel är precis som presenterats; att teorin kan underlätta analysen av de fenomen som studeras. Ett generellt problem med att använda sig av en viss teori i undersökningen är trots allt att teorin måste vara lämpad eller anpassad för just det studieobjekt man avser undersöka. Ett annat kan vara att man genom att välja just en eller några teorier kanske utesluter andra förklaringsmodeller eller perspektiv som kan finnas inom området.

Medveten om de generella problem som kan finnas vid användande av teorier har denna undersökning baserats på teoribildningar om krisbegreppet och teoribildning om begreppet *top-down/bottom up*. Motiv och diskussion kring valda teoribildningar som används i undersökningen framgår under varje teoridel. Det är viktigt att påpeka att undersökningen inte går ut på att kontrollera dessa teories giltighet, utan att de används som ett hjälpmedel för att kunna underlätta förklarandet av det som studeras i respektive fall.

1.4.1 Teori 1, Krisbegreppet

En möjlig förklaringskraft till att agerandet vid det taktiska förbandet i de undersökta fallen har fått oönskad/oväntad effekt på den politisk-strategiska nivån skulle kunna vara att situationen utvecklats till, eller uppfattats som en kris.

Kris kan definieras på flera sätt och begreppet används normalt till så olika fenomen som personlig kris, ekonomisk kris eller som ett exempel ur kvällstidningen: kris i landslaget! Bynander, Stern och Sundelius definierar i boken *Krishantering på svenska – teori och praktik* (1997), ordet kris som att de centrala aktörerna uppfattar situationen som att:

1. betydande värden står på spel (hotas),
2. begränsad tid står till förfogande,
3. omständigheterna präglas av betydande osäkerhet.¹⁵

Denna krisdefinition nyttjas normalt också vid krisforskning som bedrivs vid CRISMART, Försvarshögskolan. Genom analys i respektive fall kan undersökningen diskutera om, och i så fall hur, fallet uppfyller Bynander, Stern och Sundelius definition för kris och vilken förklaringskraft denna teori kan ha för fallets utveckling.

1.4.2 Teori 2, Top down/bottom up

I undersökningens kapitel *Problemformulering* konstateras att Försvarsmaktens doktriner till stor del beskriver ledningsstrukturen ur ett *top down*-perspektiv, vilket innebär att verksamhet initieras från toppen och därefter kommuniceras nedåt i organisationen i form av order och instruktioner.

---

¹⁵ Bynander Fredrik, Stern Eric, Sundelius Bengt (1997) *Krishantering på svenska – Teori och praktik*, Sid 13, Stockholm: Santéus förlag.

Undersökningens metod och val av källor utgår snarare ifrån att beskriva hur ett händelseförlopp utvecklas nerifrån och upp, så kallat *bottom up*. Det har med anledning av detta synsätt i undersökningen varit viktigt att närmare studera de teoribildningar som gäller kring begreppen *top down/bottom up*.

I studerade akademiska verk finns många olika definitioner av vad som egentligen är *top down/bottom up*. Det bör först och främst framhållas att orden inte är några fastlåsta begrepp som är väl definierade för en viss företeelse. I de flesta uppsatser och undersökningar som studerats handlar det snarare om ur vilket perspektiv författaren väljer att studera en företeelse. Begreppen används från såvitt skiljda områden som informationsprocesser i datorsystem till avhandlingar om implementering av beslut, organisationsstyrning och ledning.

Även om verksamheten i Försvarmakten till stora delar kan skilja sig från den i övriga offentliga förvaltningen eller verksamheten i näringslivet, finns det också betydande likheter. Det kan därför vara intressant att studera hur begreppen används inom civil organisationsstyrning och ledning. Henrik Holmberg definierar och diskuterar begreppen *top down/bottom up* i sin magisteruppsats vid Stockholms universitet:

Den *top down*-styrda managementstrukturen är ofta präglad av stel organisationsstruktur med stark specialisering, regelstyrning och tyngdpunkt på hierarkiska relationer. Ledningen tar strategiska beslut grundade på resultat från tidigare år och ger utifrån den beslutade strategin instruktioner till den utförande enheten för att uppnå de beslutade målen.¹⁶

Holmberg påtalar vidare att i en *bottom up*-styrd managementstruktur erhåller ledningen information till den strategiska analysen snabbt och direkt från de utförande enheterna som har direktkontakt med kunden.¹⁷

Tidigare har det påpekats att detta är en definition som kommer från managementstudier och det finns andra definitioner som har kopplingar mot informationsprocesser i datorsystem. Det kan ifrågasättas om definitionen som behandlar management med kundrelationer har något att bidra med i denna militära undersökning. Även om det finns en medvetenhet kring skillnaderna mellan civila och militära undersökningsobjekt finns det också stora likheter. Den normala militära ledningsprocessen som beskrivs i svenska doktriner har stora likheter med Holmbergs definition på *top down*-styrning. Ledningen sätter upp mål och ger utifrån den beslutade strategin instruktioner till den utförande enheten för att uppnå uppsatta mål.

Holmberg menar att i managementstrukturer med ledning enligt *bottom up* erhåller ledningen informationen till den strategiska analysen snabbt och direkt från de utförande enheterna som har kontakt med kunden. Genom att betrakta det taktiska förbandet som den utförande enheten kan denna teori prövas i undersökningens fall. Vid militär ledning finns inte en kund inblandad på samma sätt som i de civila studierna,

---

¹⁶ Holmberg Henrik (2006) *Effektiv implementering av miljöledningssystemet ISO 1400. Top-down och bottom -up management*, Sid 26, Stockholm: Stockholms universitet.

¹⁷ Holmberg Henrik (2006) Sid 26.

men genom att betrakta till exempel motståndaren som kund enligt denna teori, kan teorin ge förklaringskraft och underlätta analys av fallet.

1.4.3 Metod och avgränsningar

Metoden som används i undersökningen är av kvalitativ och tolkande karaktär. Detta val är bland annat en följd av uppsatsen syfte; ”att förklara” och inte att ha ambitionen att genomföra någon kvantifiering hur vanligt fenomenet är.

Undersökningen utförs som fallstudier av två utvalda, verkliga fall i den marina arenan, genom att studera tillgängliga, adekvata, skriftliga källor om respektive fall. Det är i forskningsvärlden inte helt oomstritt vad som är en fallstudie och i vilka fall den designen är att föredra framför andra. Alan Bryman skriver i boken *Samhällsvetenskapliga metoder* (2002) att ”Den grundläggande formen för en fallstudie rymmer ett detaljerat och ingående studium av ett enda fall.”¹⁸ Frågan är hur denna tolkning går ihop med denna studie, där fler än ett fall studeras. I samma bok presenteras dock senare att det i forskningen också är relativt vanligt med fallstudier där flera fall studeras. Boken beskriver också genomförda fallstudier med många fall i undersökningen, så kallad ”multipel fallstudie.”¹⁹

Motivet till att denna undersökning är designad som fallstudie är att detta möjliggör detaljerade studier av varje enskilt fall. Djupare studier av utvalda fall skall underlätta besvarandet av arbetets frågeställningar och uppfyllande av uppsatsens syfte. Genom att välja fallstudie som design bör också undersökningens validitet öka. Eriksson, Wiederheim-Paul definierar i boken *Att utreda, forska och rapportera* (2006) validitet som ”ett mätinstruments förmåga att mäta det som man avser att det ska mäta.”²⁰ Det bör betyda att ju mer precist det går att svara på undersökningens frågeställningar, desto bättre är undersökningens validitet. Å andra sidan kräver det också att undersökningens frågeställningar är uppsatta med skärpa och att de inte är för alltför omfattande eller vidlyftiga.

Urvalet av fall att studera har varit en omfattande process. Val av studiefall ”måste alltid väljas antingen slumpmässigt eller utifrån forskningsstrategiska kriterier.”²¹ Om detta inte görs på ett strukturerat sätt är risken att ett skevt urval av fall kan påverka resultatet.²² I princip har tre möjligheter stått till buds vid urval av fall i undersökningen; att undersöka samtliga fall, att undersöka genom slumpmässigt urval eller att undersöka med ett strategiskt urval. Med anledning av motiven tidigare, att fallstudier skall kunna medge djupare studier av de olika fallen har redan initialt möjligheten att undersöka samtliga fall uteslutits då detta inom undersökningens storlek skulle ge ett alltför ytligt resultat. Vid urval måste hänsyn tas till flera faktorer. Först måste det fastställas hur många fall som skall studeras. Ju färre fall som studeras inom ramen för uppsatsens storlek, desto djupare går det att titta på varje enskilt fall. Å andra sidan, ju fler fall som

---

¹⁸ Bryman Alan (2002) *Samhällsvetenskapliga metoder*, Sid 64, Malmö: Liber AB.

¹⁹ Bryman Alan (2002) Sid 71.

²⁰ Eriksson Lars, Finn Wiederheim-Paul (2006) *Att utreda, forska och rapportera*, Malmö: Liber AB.

²¹ Esaiasson Peter, Gilljam Mikael, Oscarsson Henrik och Wängnerud Lena (2002) *Metodpraktikan, Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, Sid 23, Stockholm: Nordstedts juridik AB.

²² Esaiasson Peter, Gilljam Mikael, Oscarsson Henrik och Wängnerud Lena (2002) Sid 23.

kan hittas och studeras, desto större kan allmängiltigheten för eventuella funna fenomenen vara. Det måste dock påpekas att forskningsvärlden inte gärna drar alltför allmängiltiga slutsatser av iakttagelser som dragits ur ett fåtal fall i en stor population.²³

Undersökningen har således haft att välja mellan stor bredd eller stort djup inom ramen för arbetets storlek. Eftersom det redan tidigare konstaterats att djupare studier av utvalda fall skall underlätta besvarandet av arbetets frågeställningar har undersökningen prioriterat djup framför bredd. Antalet fall att studera har fastställts till två för att inom given ram kunna titta djupare på varje fall.

För att skapa ett så objektivt urval av fall som möjligt att studera hade det varit fördelaktigt om de två fallen kunde väljas slumpvis i en oändlig population av fall. Denna form av urval hade fördelarna till trots, inneburit betydande risker. Det hade inte kunnat uteslutas att undersökningen därmed omfattat två fall som djupstuderats, för att slutligen konstatera att undersökningens frågeställningar inte hade gått att besvara och syftet därmed inte hade gått att uppnå. I stället för slumpvis urval har det i undersökningen i stället skapats kriterier för att möjliggöra ett strategiskt urval ur populationen av fall. Denna metod har ökat möjligheten att de två utvalda fallen har gått att använda för besvarande av undersökningens frågeställningar och uppfyllande av dess syfte.

De framtagna kriterierna för strategiskt urval av fall och därmed också studiens avgränsningar presenteras nedan:

1. Dokumentationskriteriet:

För att kunna genomföra undersökningen krävs att öppen information finns tillgänglig om fallet. Dokumentationen måste kunna möjliggöra studie av fallets händelseförlopp både vid det taktiska förbandet och på de högre ledningsnivåerna. Dokumentationen kan bestå av böcker, akademiska uppsatser, utredningar, tidningsartiklar, radio- eller TV-inslag. Detta kriterium innebär också en tidsmässig avgränsning. Tidiga fall är svåra att hitta giltig dokumentation kring. Sena fall som kan vara av intresse är ofta belagda med sekretess och måste därmed avgränsas bort.

2. Ledningsnivåkriteriet:

Syftet med uppsatsen är att förklara på vilket sätt beslut/agerande av marin chef vid taktiskt förband ibland kan få oväntade och/eller oönskade konsekvenser på den politisk-strategiska nivån. Det innebär att i de fall som studeras måste det dels finnas en marin chef på taktisk nivå som fattar beslut eller agerar, dels måste det finnas en politisk-strategisk nivå som påverkas av den marina chefens agerande vid det taktiska förbandet.

3. Tidskriteriet:

I undersökningens problemformulering beskrivs problemet som att Försvarsmaktens verksamhet normalt leds och planeras *top down* i enlighet med

---

²³ Esaiasson Peter, Gilljam Mikael, Oscarsson Henrik och Wängnerud Lena (2002) Sid 176.

gällande doktriner, men att det ibland kan inträffa att beslut eller agerande av chef vid ett taktiskt förband får oväntade och/eller oönskade effekter *bottom up*, kanske ända upp till den politiska nivån. För att visa på denna skillnad mellan påverkan *top down* till påverkan *bottom up* måste beslutet eller agerandet på kort tid ha uppmärksammats på den politiska nivån. Kort tid definieras i denna undersökning som ett till några dygn. Undersökningens syfte är ju inte att visa på hur man från ett taktiskt förband kan påverka den normala beslutscykeln till exempel inför ett försvarsbeslut eller liknande, som kanske sker under flera månader eller år.

4. Spridningskriteriet:

För att öka möjligheten till analytiska generaliseringar med så få fall som två bör fallen avvika från varandra inom avgränsningens ram och vara så olika som möjligt.²⁴ Genom spridningskriteriet har försök gjorts att uppnå *most different cases*. Undersökningens fall bygger på differenser inom följande områden:

- a. Rummet:
  - Ett amerikanskt och ett svenskt fall studeras.
  - Ett fall utspelar sig i Persiska viken och ett i Nordsjön.
- b. Tiden:
  - Ett fall utspelar sig 1940 och ett 1988.
- c. Hotet:
  - Ett fall under andra världskriget med ett förhållandevis lågt bedömt militärt hot och ett fall under kalla kriget med ett förhållandevis högt bedömt militärt hot från såväl minor, fartyg och flygplan.

En undersökning som genomförs med så få fall som två ur en större population kan ständigt kritiseras för varför just ett fall har medtagits medan ett annat har ratats. Självklart gäller det även denna undersökning. Det är med anledning av detta viktigt att påpeka att uppfyllande av undersökningens syfte inte bedöms påverkas av vilka fall som väljs ut att studera så länge de uppfyller de upptagna urvalskriterierna.

Det är också viktigt att resonera på vilket sätt de utvalda fallen kan anses vara representativa för något annat än just sig själva. Frågan är således; kan det som kommer fram vid studierna av de utvalda fallen uppfattas så generellt att det också kan anses gälla för andra arenor i Försvarsmakten? Det som talar mot ett sådant resonemang är att fallen ju faktiskt är valda ur den marina arenan i kombination med konstaterandet att forskningsvärlden inte gärna drar alltför allmängiltiga slutsatser av iakttagelser som dragits ur ett fåtal fall i en stor population. Å andra sidan kan sägas; om studien kommer fram till slutsatser som kan anses vara av generell karaktär snarare än specifik marin karaktär, så finns ingen anledning att tro att de endast gäller för den marina arenan. Frågan kommer därför också att diskuteras i kapitel *Avslutning*.

---

²⁴ Esaiasson, Gilljam, Oscarsson och Wängnerud (2002) Sid 176.

Angreppssätt för studie av respektive fall

Utgångspunkt för undersökningen av de båda fallen är att de studeras utifrån samma metodiska angreppssätt. Detta val har varit viktigt eftersom det dels möjliggör att kunna dra gemensamma slutsatser från båda fallen, dels att jämförelser mellan fallen blir enklare att utföra.

Inledningsvis sker en situationsbeskrivning som innehåller en kontextdel som syftar till att placera in händelsen i ett historiskt, militärt och politiskt ramverk. Sedan genomförs beskrivningen över själva händelseförloppet. Därefter sker en konsekvensbeskrivning varvid kontext och händelseförlopp analyseras ur fyra perspektiv. Perspektiven är:

1. Vad är det som avviker från det förväntade/planerade?
2. På vilket sätt och inom vilka tidsramar sker effekter *bottom up*?
3. Uppfyller fallet definitionen i teori 1, krisbegreppet?
4. Uppfyller fallet definitionen i teori 2, *bottom up*?

Efter konsekvensbeskrivningen sker en implikationsbeskrivning i vilken slutsatser dras över de implikationer fallet bör ge på dagens marina operationer och doktriner. Slutligen sker en sammanfattning av fallet. Detta metodiska angreppssätt gör att varje fall så att säga står för sig själv och att undersökningens frågeställningar och delvis också syftet besvaras i varje fall. Trots detta sker i kapitel *Avslutning* en sammanfattning av de båda fallen. Detta angreppssätt är valt för att man å ena sidan skall kunna få en hög specialisering av det enskilda fallet i fallbeskrivningen, men också möjliggöra en sammanfattning och generalisering av de båda fallen tillsammans i avslutningskapitlet.

1.4.4 Material och källkritik

Fall 1: Överlämnandet av svenska jagare vid Torshavn

Händelseförloppet bygger på jagarnas divisionschef, kommandörkapten Torsten Hagmans, egenförfattade rapport från Krigsarkivet.²⁵ Till grund för kapitlet kontext ligger utöver denna rapport också artikel från *Tidskrift för sjöväsendet*,²⁶ akademiska uppsatsen *Jagaraffären 1940*,²⁷ och boken *Svenska officersprofiler*.²⁸ Det är viktigt att poängtera att inget i dessa källor har funnits avvika från Hagmans egen rapport. En anledning till det kan vara att författarna av dessa texter själva i hög grad utgår från Hagmans skrift.

Att använda sig av Hagmans rapport för studien har såväl förtjänster som brister. Förtjänsterna ligger i att Hagman själv var med under händelsen och har nedtecknat sina upplevelser i nära anslutning till händelsen. Hagman har också i sin rapport hänvisat till andra källor som finns dokumenterade och bilagda i hans arkiv. Hans rapport har

---

²⁵ Hagman Torsten (1941) *De i Italien inköpta jagarnas utrustning och hemfärd*, Stockholm: Krigsarkivet.

²⁶ Hagman Gunnar (1986) *Jagarepisoden vid Färöarna i juni 1940*, *Tidskrift för sjöväsendet*, nr 1/1986.

²⁷ Borgfelt Curt (1994) *Jagaraffären 1940*, Sid 1, Stockholm: Stockholms universitet.

²⁸ Artéus Gunnar (redaktör) (1996) *Svenska officersprofiler under 1900-talet*, Sid 355, Stockholm: Militärhögskolan och Axel Abrahamsons Förlag.

studerats av de fartygschefer som deltog under händelsen för att möjliggöra korrigeringar av eventuella felaktigheter. Rapporten är genom åren också kompletterad med information som tidigare varit hemligstämplad och information som efter händelsen kommit till Sveriges kännedom via andra länder.

Nackdelen med att i stor omfattning förlita sig på denna källa är risken för dess tendens. Det kan inte uteslutas att Hagman vid sin beskrivning över händelseförloppet gjort det ur ett perspektiv som ställer honom själv i en gynnsam dager. Den tendens som kan finnas i Hagmans egen rapport påverkar dock inte negativt syftet med använda den för att försöka beskriva och problematisera på vilket sätt beslut/agerande av marin chef vid taktiskt förband ibland kan få oväntade och/eller oönskade konsekvenser på den politisk-strategiska nivån.

Hagmans rapport bedöms vara det dokument som bäst beskriver händelseförloppet vid Torshavn 1940.

Fall 2: Robotkryssaren USS Vincennes nedskjutning av iranskt passagerarplan

Händelseförloppet bygger på fartygschefen USS Vincennes, kommandör Will Rogers beskrivning i boken *Storm Center*.²⁹ Till grund för kapitlet kontext har också masteruppsatsen *Better Lucky Than Good*³⁰ och utredningen *Formal Investigation into the Circumstances Surrounding the Downing of Iran Air Flight 655 on 3 July 1988*³¹ legat.

Fördelen med beskrivningen av händelsen hämtad från *Storm Center* är att den källkritiskt kan sägas väl uppfylla kravet på äkthetskriteriet och rimligt uppfyller kravet på tidskriteriet. Boken är publicerad 1992, men bygger i hög grad på de anteckningar Rogers hade från händelsen och från samtida loggboks- och krigsdagboksanteckningar.

Nackdelen med boken som källa för händelseförloppet är risken för författarens tendens. Fallet väckte stor internationell uppmärksamhet och det kan inte uteslutas att författarens syfte med boken delvis kan ha varit att rentvå sig från den kritik han erhållit i samband med händelsen. Källan är dock utvald för undersökningen eftersom den bedömts bäst kunna förklara händelseförloppet och bidra till att uppfylla undersökningens frågeställningar.

---

²⁹ Rogers William, Rogers Sharon (1992) *Storm Center*, Anapolis: Naval Institute.

³⁰ Kelley Stephen Andrew (2007) *Better Lucky Than Good*, California: Naval Postgraduate School.

³¹ Fogarty (1988/2006) *Formal Investigation into the Circumstances Surrounding the Downing of Iran Air Flight 655 on 3 July 1988*, online: 2008-11-24, kl13.44, <http://homepage.ntlworld.com/jksonc/docs/ir655-dod-report.html>.

1.5. Undersökningens disposition

Kapitel 1: Inledningskapitlet innehåller bakgrund, problemformulering, syfte inklusive frågeställningar, tidigare forskningen, teoretiska och metodiska utgångspunkter samt källmaterial.

Kapitel 2: I detta kapitel redovisas fall 1, Överlämnandet av svenska jagare vid Torshavn. Kapitlet är indelat i fyra underkapitel; situationsbeskrivning, konsekvensbeskrivning, implikationsbeskrivning och sammanfattning. Under situationsbeskrivningen redogörs för fallets kontext och dess händelseutveckling syftande till att sätta in fallet i ett sammanhang och därefter mer detaljerat redogöra för fallets händelseutveckling. Under konsekvensbeskrivning redovisas vad i fallet som avviker från det förväntade/planerade, på vilket sätt och inom vilka tidsramar effekter sker *bottom up*, huruvida fallet uppfyller definitionen enligt teoribegreppet kris och slutligen, om och i så fall hur, fallet uppfyller teoribegreppet *bottom up*. Syftet med konsekvensbeskrivningen är att ur den beskrivna händelseutvecklingen analysera fallet utifrån dessa perspektiv. I fallets kapitel implikationsbeskrivning dras slutsatser genom att diskutera på vilket sätt erfarenheterna från fallet bör ge implikationer på dagens marina operationer och doktriner. Kapitlet avslutas med en sammanfattning.

Kapitel 3: I detta kapitel redovisas fall 2, Robotkryssaren USS Vincennes nedskjutning av Iranskt passagerarplan. Kapitlet följer samma disposition som fall 1, enligt ovan.

Kapitel 4: I avslutningskapitlet rekapituleras undersökningens syfte och frågeställningar inkluderat ett sammanfattat svar på dessa frågeställningar. Därefter sker en diskussion på vilket sätt författaren uppfattar att syftet har uppfyllts och vilka svårigheter undersökningen mött. Kapitlet avslutas med diskussion kring, och förslag till, vidare forskning inom området.

Kapitel 5: I kapitlet redogörs för undersökningens litteratur och övriga källor.

2. Fall 1, Överlämnandet av svenska jagare vid Torshavn

2.1 Situationsbeskrivning

2.1.1 Kontext

Sverige hade under mellankrigstiden avrustat betydande delar av sitt försvar. Försvarsbeslutet 1936 innebar en långsam återupprustning, men vid utbrottet av andra världskriget 1939 var det svenska försvaret inte materiellt kapabelt att möta de hot landet bedömdes stå inför. Sämst rustade var de vapenslag som i första hand skulle användas för landets neutralitetsvakt; flottan och flygvapnet. För att försöka åstadkomma en omedelbar förstärkning skickades svenska delegationer ut i världen, för att under det pågående kriget, försöka köpa färdigutrustade fartyg och flygplan. I det vid tidpunkten fortfarande neutrala Italien fann Sverige en handelspartner som hade stort behov av valuta och ett visst överskott av krigsmateriel. Den 21 januari 1940 skrev Sverige och Italien kontrakt på fyra fullt rustade jagare och fyra torpedbåtar. Torpedbåtarna fördes ombord på ett handelsfartyg hem till Sverige, men jagarna måste företa resan mellan den italienska marinbasen i La Spezia och Göteborg för egen maskin.³²

Den 25 januari 1940 avreser den blivande divisionschefen för jagarna, kommandörkapten 2.graden, Torsten Hagman med tåg från Sverige tillsammans med viss övrig nyckelpersonal till marinbasen i La Spezia. Väl på plats efter den sex dagar långa resan övervakar den svenska personalen färdigställandet och modifierandet av fartygen inför den stundande hemfärden. Cirka två månader senare anlöper Svenska Lloyds passagerarfartyg Patricia, La Spezia med 425 personer som skall utgöra besättningar på jagarna under hemfärden.³³

Den 14 april 1940 avseglar jagarna från La Spezia mot Neapel för att lasta inköpta torpeder och därefter fortsätta resan mot Sverige. Enligt de ursprungliga planerna skulle hemfärden ta cirka 20 dagar. I verkligheten anlände inte eskadern till Göteborg förrän den 10 juli, det vill säga efter 87 dagars resa.³⁴

Ur svenska marinledningens synvinkel var jagarnas resa väl förberedd. Tillstånd för besök hade inhämtats för alla inplanerade hamnar. De krigförande ländernas marinmyndigheter och regeringar var väl informerade och hade lämnat synpunkter på färdvägar och anlöpsplatser. Jagarnas planerade hemfärd var beskriven på en karta vilken medföljde den instruktion som Torsten Hagman erhållit av chefen för marinen inför sitt uppdrag. En kopia på kartan var också tillsänd beskickningarna i London och Paris för att bringa information om färden till respektive land.³⁵

---

³² Borgfelt Curt (1994) Sid 1.

³³ Hagman Gunnar (1986) Sid 57.

³⁴ Borgfelt (1994) Sid 1.

³⁵ Borgfelt (1994) Sid 3.

I marinchefens instruktion framgick utöver färdvägen också bland annat:

6. Sveriges förhållande till samtliga makter är gott.

7. Jag förväntar mig att Ni i övrigt, inför de situationer som kunna uppstå, skall genomföra Edert uppdrag på ett sätt som motsvarar svenska flottans anseende och svenska flaggans ära.³⁶

På väg genom Medelhavet råkade två av jagarna i kollision med varandra varvid man utöver Neapel också tvingades till ett uppehåll för reparationer i den spanska hamnen Cartagena. Från Cartagena gick resan via Lissabon i Portugal, Vigo i Spanien och Cobh (Queenstown) på Irland, Torshavn på Färöarna och slutligen till Göteborg i Sverige. Under färden mot Sverige åtföljdes jagarna av Patricia som från Irland skulle ta med från Storbritannien evakuerade svenska civilpersoner, totalt 117 personer varav 40 kvinnor och åtta minderåriga barn och tankfartyget Castor.³⁷

Torsdagen den 20 juni var det svenska förbandet under Hagmans ledning med fyra jagare, Patricia och Castor ankrade i Skaalefjorden vid Torshavn efter en dramatisk angöring av Färöarna i tät dimma natten innan. Jagarna hade vid framkomsten till Skaalefjorden endast vatten och drivmedel för att klara ytterliggare tre timmars gång. Under besöket i Torshavn skulle fartygen bunkras och förrådkompletteras innan hemfärden skulle kunna fortsätta mot Göteborg.³⁸

2.1.2 Händelseförlopp³⁹

Tidigt på morgonen den 20 juni rapporteras till kommandörkapten Hagman att tre stora jagare befinner sig utanför Skaalefjordens mynning. Klockan 07.15 uppsöks Hagman ombord av en brittisk kommandör Caslon åtföljd av en örlogskapten samt en civilklädd person.

Kommandör Caslon meddelar på engelska, att till följd av att Storbritannien med säkerhet förutsätter att jagarna senare skall falla i tyska händer ser den brittiska regeringen sig tvungen att ta jagarna i förvar. Caslon meddelar också att jagarna skall utrymmas klockan 10.00 samma dag. Besättningarna kommer att föras till England där ett passagerarfartyg är färdigställt att föra dem till Sverige. Patricia och Castor får däremot ohindrade fortsätta sin färd mot Sverige.

Hagman, som såväl talar som skriver god engelska, svarar att han inte kan gå med på detta förslag utan att han istället kommer att uppta strid eller sänka fartygen. Caslon beklagar i hög grad detta beslut och framhåller att det inte är meningen att Storbritannien skall överta fartygen utan endast ta dem i förvar. Såvitt Caslon vet är avsikten att jagarna skall betraktas som svensk egendom och kvarligga vid Färöarna under tillbördig vård. Caslon framhåller också att åtgärden står i full överensstämmelse med gällande internationell rätt och såvitt han vet är också svenska regeringen meddelad

---

³⁶ Borgfelt Curt (1994) Sid 1.

³⁷ Artéus Gunnar (redaktör) (1996) Sid 355.

³⁸ Borgfelt Curt (1994) Sid 2, Stockholm.

³⁹ Hagman Torsten (1941)

om händelsen. Han påpekar att han fått sina order direkt ifrån den brittiska regeringen och inte som brukligt från amiralitet. Caslons order från regeringen är kategoriska och innebär att allt motstånd genast kommer att nedslås. För detta ändamål disponerar Caslon fyra jagare av Tribal-klass. De var tre av dessa jagare som tidigare på morgonen hade rapporterats synliga utanför Skaalefjorden.

Hagman kräver i detta läge att omedelbart få sätta sig i förbindelse med sin regering, gärna med radio- eller trådtelegram och påpekar att meddelandet kan framföras på engelska. Han framhåller med skärpa att detta är det enda sätt som situationen kan avvecklas på ett för båda parterna lämpligt vis. I motsatt fall är följderna oberäknliga. Caslon säger att Hagman inte har tillåtelse att sätta sig i förbindelse med Sverige och att Caslons order är att med våld förhindra detta. Hagman avslutar samtalet med att muntligen avge sin protest och kräver den brittiska regeringens krav och motiv i skriftlig form, vilken han kommer att besvara skriftligt.

Hagman kallar nu jagarnas fartygschefer till rådplägning i enlighet med marinens reglemente för att få stöd inför sitt beslut över hur han skall agera. Läget för förbandet är följande: Jagarna och Patricia ligger ankrade med avsläckta pannor långt upp Skaalefjorden. Vatten och drivmedelsförråd är nedkörda till en nivå som inte bedöms räcka för att kunna ta sig till en annan hamn. Vid fjordens mynning ligger en fullkomligt överlägsen brittisk jagarstyrka. Hagman bedömer att förbandet inte har möjlighet ens med våld att kunna bryta sig ut från detta svåra läge. Ett sådant försök kommer att leda till ett svenskt nederlag med fullkomlig meningslös blodsutgjutelse som följd. Att ta upp strid till ankars förhindras av de egna fartygens läge i fjorden. Fartygens artilleripjäser bär inte mot de brittiska fartygen i tillräckligt stor omfattning.

Utöver det militära bedömandet att den svenska styrkan är underlägsen gör också Hagman ett politiskt bedömande. Han bedömer att utöver blodspillan vid strid kan det mycket väl också innebära att Sverige kommer i krig mot Storbritannien på Tysklands sida. Hagman överväger också att sänka de svenska fartygen med hjälp av deras egna besättningar. Detta alternativ avfärdar han dock med anledning av att huvuduppgiften att föra fartygen hem till Sverige då omöjliga kan lösas.

Hagman beslutar med anledning av det anförda att under kraftfullaste protest böja sig för briterens ultimatum och utrymma fartygen. Hagman villkorar dock att besättningarna får embarkera Patricia och Castor för vidare färd mot Sverige. På detta vis menar Hagman får fallet lösas på den nivå där det hör hemma, genom förhandlingar mellan ländernas regeringar.

Dagen efter, den 21 juni avgår Patricia och Castor från ankarplatsen vid Torshavn mot Göteborg. Vid avfärden besöker den svenske konsuln på Färöarna förbandet varvid han för första gången erhåller information om händelsen. När fartygen kommer ut på fritt hav avsänds rapporter om det inträffade och Hagman begär samtidigt också om instruktioner. Konsuln protesterar samma dag hos den färiska myndigheten och hos den engelske konsuln gällande det inträffade.

Marinledningen svarar Hagman att han med fartygen snarast skall återvända till Torshavn och energiskt återkräva jagarna. Marinledningen meddelar också att brittiska regeringen inte har informerat den svenska om det inträffade och att den svenska regeringen samma dag också har avgivit protest till London.

Fartygen återvänder således till Torshavn på morgonen den 22 juni och kvarligger där tills Storbritannien efter många diplomatiska och politiska överläggningar med Sverige slutligen släpper alla fartygen.

10 juli 1940 anländer slutligen Torsten Hagman med sina jagare och Patricia till Göteborg.

2.2 Konsekvensbeskrivning

2.2.1 Vad är det som avviker från det förväntade/planerade?

Jagarna inköptes i Italien färdiga och rustade för att vid hemkomsten direkt kunna sättas in i neutralitetsvakten. Planen var således att hemförandet skulle ske skyndsamt för att förstärka Sveriges militära försvar i det pågående kriget. Hemfärden var väl planerad av marinledningen och de krigförande länderna kände till och hade godkänt de hamnar jagarna skulle besöka på hemresan.

Hagman hade vid tidigare besök i hamnar enligt normal rutin flera gånger mött representanter för det besökta landets mariner. Han hade därför ingen anledning att tro att något onormalt var på väg att hända på morgonen den 20 juni i Torshavn när han fick besök ombord av den brittiske kommandören Caslon.

Självklart är det som avviker från det förväntade/planerade att Storbritannien under vapenhot tvingar förbandets chef att överlämna fartygen till Storbritannien. Även om Calson vid sitt besök ombord hävdar att åtgärden har stöd i internationell rätt har detta inte använts i senare argumentation kring händelsen. I fallet med jagarna i Torshavn kan vi också se något annat som avviker från det förväntade/planerade. Marinchefen hade i sin instruktion för hemresan påtalat att Sveriges förhållande till andra makter var gott. I Torshavn visade det sig att detta antagande inte stämde. Detta kan betyda att förvåningen över händelsen blev än större, eftersom ett indragande i kriget inte ens bedömts kunna inträffa enligt marinchefens instruktion för hemfärden.

Hagman hade vidare marinchefens instruktion att genomföra sitt uppdrag på ett sätt som motsvarade svenska flottans anseende och svenska flaggans ära. Det är svårt att definiera vad denna instruktion egentligen betyder och det är också svårt att besvara huruvida Hagman följde denna instruktion eller inte. Hagman beskriver själv att han inför fullbordat faktum i Torshavn gjorde såväl ett militärt som ett politiskt bedömande när han övervägde om han skulle ta upp strid mot britterna eller inte. Utfallet av hans bedömande blev att strid inte skulle upptas utan att frågan i stället skulle lösas där den hörde hemma, på politisk nivå.

Så som jagaraffären utvecklades och i skenet av dagens kontext skulle det kunna uppfattas som att Hagman fattade ett klokt och väl övervägt beslut. Under tiden för andra världskriget tyckte nog däremot den svenska försvarsledningen inte det. I hemlig skrivelse till chefen för marinen den 23 augusti 1940 anför överbefälhavaren:

Krigsmakten tillhörande chefer och befälhavare av officers och underofficers grad erinras om, att det icke tillkommer dem att överväga eller taga hänsyn till politiska eller andra ovidkommande synpunkter vid utförande av erhållna befallningar och uppdrag.⁴⁰

Det synes klart att Överbefälhavarens syn på den politiska nivån 1940 skiljer sig markant från den som råder i dag. Även chefen för kustflottan, konteramiral Ehrensvärd verkar bedöma att Hagmans agerande har avvikit från det som kunde förväntas. Ehrensvärd utfärdade i alla fall order till kustflottan den 22 augusti 1940:

Jag förbjuder mig underlydande chefer att under någon som helst förevändning överlämna dem underställt fartyg till främmande makt. Flaggans heder går främst.⁴¹

Det skulle med anledning av vad som sagts i kapitlet kunna ifrågasättas om Hagman hade något inflytande och kunde påverka händelseförloppet i Torshavn. Fallet skulle ju kunna framställas som att det var Storbritanniens angrepp på de svenska enheterna som gjorde att ärendet fick politisk-strategiska konsekvenser och inte på vilket sätt Hagman beslutade eller agerade. Även om resonemanget är kontrafaktiskt är det därför viktigt att belysa vilka konsekvenser ärendet hade kunnat få om Hagman agerat annorlunda än han gjorde. Det är självfallet omöjligt att i efterhand exakt veta hur en eventuell strid hade kunnat utveckla sig mellan de svenska och brittiska fartygen. Genom att luta sig på Hagmans bedömning kan vi dock resonera kring händelsen. Det är tidigare konstaterat att Hagman byggde sitt beslut på ett militärt och ett politiskt bedömande. Det militära bedömandet innebar att Hagman insåg att han med sitt förband var kraftigt underlägsen britterna och att han dessutom riskerade livet på de civila passagerarna ombord på Patricia om han skulle ta upp strid. Det politiska bedömandet resulterade i att han genom att inte ta upp strid med britterna höll Sverige utanför kriget. Det innebär att om Hagman tagit upp strid hade hans handlande inte avvikit från vad överbefälhavaren och andra i officerskåren hade förväntat sig. Däremot, även om det som tidigare påpekats är omöjligt att bevisa i efterhand, finns det mycket som tyder på att det kunde ha fått mycket större oväntade och oönskade politiska konsekvenser än händelsen nu fick. Om Hagman upptagit strid och denna förlorats hade än mer än vad som nu blev fallet kunnat avvika från det planerade. De svenska fartygen kunde ha placerats på Skaalefjordens botten i stället för att kunna insättas i den svenska neutralitetsvakten. Militärer, kvinnor och barn hade kunnat skadas och dödas i striden. Utöver detta kunde svenska regeringen också ha blivit ställda inför fullbordat faktum och dragits in i kriget på tysk sida mot Storbritannien. Om Hagman däremot hade upptagit strid och vunnit, hade han kanske blivit glorifierad i officerskåren och hos dess ledning. Det är däremot tveksamt om den politiska nivån hade upplevt samma tillfredsställelse. Ponera att Hagman upptagit

---

⁴⁰ Hagman (1959) *Tillägg 1959 till De i Italien inköpta jagarnas utrustning och hemfärd*, Sid 6, Stockholm: Krigsarkivet.

⁴¹ Hagman (1959) Sid 7.

striden, lyckats sänka eller försätta de brittiska fartygen i stridsodugligt skick och ombasera hem till Sverige. Det finns risk att svenska regeringen fått motta brittisk kritik med anledningen att Hagman inte agerat proportionerligt i förhållande till britterna och utöver förstörd materiel också ha skadat och dödat brittiska officerare och sjömän. Britterna påstod ju att deras intention endast var att omhänderta fartygen och senare återlämna dem, och de hävdade också tidigt att beslutet följde internationell rätt. Detta agerande kunde därmed också försätta den svenska regeringen i en oväntad/oönskad situation. Detta resonemang visar att Hagman verkligen hade inflytande över situationens utvecklande i Torshavn och att hans agerande och beslut snabbt fick politiska konsekvenser. Resonemanget visar också att effekten *bottom up* minskade på det sätt Hagman löste situationen i Torshavn och att den därmed kunde ha fått större effekter om han tagit upp strid.

2.2.2 På vilket sätt och inom vilka tidsramar sker effekter bottom-up?

Torsten Hagman sänder sin rapport gällande det inträffade till Sverige den 21 juni, ett dygn efter att han överlämnat jagarna. Anledningen till att rapporten inte sändes tidigare var det brittiska hotet om våld ifall Hagman hade använt sina sambandssystem i Torshavn. Även den svenske konsuln på Färöarna fick information om händelsen den 21 juni.⁴²

När Hagmans rapport når Sverige organiseras en spärrelid av protester mot den brittiska regeringen. Under den 22 juni kallades den engelske ministern i Stockholm till kabinetssekreteraren på utrikesdepartementet och den brittiske marinattachén till flottans kommandoexpedition. I London besökte den svenske ambassadören *Foreign Office* och den svenske marinattachén *Admiralty*.

Under den 23 juni anländer ett telegram från svenska utrikesdepartementet med en officiell protestnot till britterna där det förklaras att en mycket allvarlig situation har skapats i de svensk-brittiska förbindelserna. Skälet som britterna anfört, att jagarna skulle falla i tyska händer, kan den svenska regeringen inte godkänna. Sverige kräver omedelbart återlämnade av fartygen och att inga hinder läggs i vägen för vidare färd till Sverige.⁴³

Storbritannien har vid denna tidpunkt samlingsregering. Den svenske statministern Pär Albin Hansson vädjar till Labourmedlemmarna i den brittiska regeringen och hotar med antibrittiska reaktioner i svenska fackföreningar om inte fartygen släpps.⁴⁴

Överlämnandet av jagarna vid Torshavn inträffade 1940 och det skulle därför kunna bedömas att kommunikationen mellan det taktiska förbandet och de högre ledningsnivåerna gick mycket långsammare än i senare tid. Undersökningen kan konstatera att fördröjningen i rapporteringen från Torshavn inte i första hand berodde på

---

⁴² Borgfelt Curt (1994) Sid 9.

⁴³ Borgfelt Curt (1994) Sid 9.

⁴⁴ Borgfelt Curt (1994) Sid 9.

dåliga eller långsamma sambandssystem. Först efter att britterna släppt Patricia och Castor och dessa med Hagman ombord kommit ut på fritt hav, kunde rapporten cirka ett dygn försenad sändas till Stockholm. När den väl nådde Stockholm så har det inom några timmar vidtagit febril aktivitet på såväl den militära, diplomatiska som på den politiska nivån. Officiell protestnot är överlämnad från den svenska till den brittiska regeringen endast tre dygn efter händelsen inträffar och endast ett dygn efter Hagmans rapport nått Stockholm. Effekterna *bottom up* från den taktiska nivån har således mycket snabbt nått den politisk-strategiska nivån, även i en tid utan tillgång till satellitkommunikation och CNN-effekt.

2.2.3 Uppfyller fallet definitionen i teori 1, krisbegreppet?

För att uppfylla teorins definition skall de *centrala aktörerna* uppfatta att betydande värden står på spel, begränsad tid står till förfogande och omständigheterna i övrigt präglas av betydande osäkerhet. För att kunna analysera detta måste det först fastställas vilka som är de centrala aktörerna. Undersökningen har tidigare visat att när Hagmans rapport över läget i Torshavn kommer fram till Stockholm startar stor aktivitet bland flera olika aktörer för att påverka Storbritannien att släppa fartygen. En av de mest centrala aktörerna bedöms dock vara Hagman själv, som är den på taktisk nivå som påverkar händelseförloppet genom sina beslut eller sitt agerande. I händelseförloppet visas också att det sker kontakter med Storbritannien på högre militär nivå. Störst påverkan av händelseförloppet på högre ledningsnivåer bedöms dock den politiska nivån ha, som därmed också utgör en andra central aktör. Inom den politiska nivån finns självklart flera enskilda aktörer, såsom till exempel statministern och utrikesministern, men hela den politiska nivån betraktas här som en aktör.

Det finns flera skäl att bedöma att Hagman uppfattar läget i Torshavn som en kris. Dels är han medveten om till vilken kostnad fartygen i Italien har inköpts, men han är också medveten om att Sverige för sin neutralitetsvakt är beroende av de nyinköpta fartygen. När han bedömer om han skall uppta strid eller inte gör han både ett militärt och ett politiskt bedömande. Hagman är medveten om att Sverige riskerar att dras in i kriget på tysk sida mot Storbritannien om han upptar strid. Hagman uppfattar därmed att betydande värden står på spel. Kommendör Caslon ger Hagman obetydlig betänketid innan han måste fatta sitt beslut. Han förhindras genom hot om våld att sätta sig i förbindelse med sin regering. På den korta tid som står till buds hinner han endast samla sina fartygschefer för överläggningar en kort stund innan han skriftligen på engelska överlämnar sitt beslut till Caslon. Således står begränsad tid till förfogande. Situationen i Torshavn präglas i övrigt av osäkerhet. Hagman lever i tron att Sveriges relation till andra makter är gott, varvid han överraskas och inte ens är mentalt förberedd på det som inträffar. Hagman är också osäker på vad som kan hända med de kvinnor och barn som är embarkerade ombord på Patricia i fall han överväger att gå i strid med de brittiska jagarna. Detta sammantaget visar att Hagman på taktisk nivå med all säkerhet uppfattar läget som en kris enligt teori 1.

Den politiska nivån har accepterat ökade kostnader för staten och inköpt fartyg i Italien för att snabbt kunna förstärka neutralitetsvakten i det pågående kriget. Politikerna är

också medvetna om att utöver fartygens besättningar finns ombord på Patricia över 100 personer inklusive kvinnor och barn som kan dras in i en väpnad strid i Torshavn. Risker att Sverige dras in i kriget är också uppenbar om situationen hanteras på fel sätt. Sammantaget betyder det att betydande värden står på spel sett ur det politiska perspektivet. Tidigare har nämnts att jagarnas hemfärd redan innan man framkom till Torshavn var försenad. Den politiska nivån är också informerad om att brittiska örlogsfartyg ligger i närheten av de svenska jagarna och är beredda att uppta stridshandlingar om inte jagarna överlämnas. Kommunikationen mellan den taktiske chefen och den politiska nivån går via skriftliga rapporter som sänds via det militära sambandsnätet och någon snabb muntlig dialog går därmed inte att utföra. På den politisk-strategiska nivån synes därmed de tre kriskriterierna vara uppfyllda varvid läget bedöms uppfattas som en kris.

Med avseende på ovanstående tyder mycket på att fallet uppfyller definitionen i teori 1, krisbegreppet, på både den taktiska och politiska nivån. Detta betyder i sin tur att vi kan säga något nytt om vad det är som avviker från det planerade. I och med händelsen utspelar sig ett förlopp där ett tillstånd övergår från att inte vara en kris till ett tillstånd av kris.

2.2.4 Uppfyller fallet definitionen i teori 2, bottom up?

Det som Holmberg i sin forskning menar framförallt skiljer den *top down*-styrda strukturen från den *bottom up*-styrda är på vilket sätt den strategiska ledningen erhåller information till sin strategiska analys. I den *top down*-styrda sker detta med hjälp av information från föregående år eller liknande. I den *bottom up*-styrda strukturen erhåller däremot den strategiska ledningen direkt information från den utförande nivån som har kontakt med kunden.

Händelsen vid Torshavn var oplanerad och något liknande hade tidigare heller inte inträffat. Det verkar därför som det kan förutsättas att den strategiska analysen inte kunde genomföras på information erhållen från föregående år eller tidigare.

Den aktivitet som sattes igång på högre militär, diplomatisk och politisk-strategisk nivå har tidigare beskrivits startat efter det att Hagmans rapport kommit till Stockholm. Hagman hade i Torshavn direktkontakt med "kunden", det vill säga Kommendör Caslons inklusive det brittiska jagarförbandet. I och med detta bedöms att fallet uppfyller definitionen för *bottom up* i teori 2.

2.3 Implikationsbeskrivning

Slutsatser - Vilka implikationer på dagens marina operationer och doktriner bör erfarenheterna från det studerade fallet ge?

Något som är lätt att ta för givet i dagens globaliserade värld är behovet av språkkunskaper. Genom att Hagman kunde kommunicera med Caslons på engelska undveks de problem som annars skulle ha kunnat uppstå. I dag ser vi det som självklart att officerare som är iväg under operation utomlands talar och förstår god engelska.

Även om engelska ofta betraktas som ett världsspråk bör man också i sina förberedelser för operation inkludera studier av vilka språk som är nödvändiga för att göra sig förstådd med aktuella aktörer till/från och i operationsområdet.

När Hagman möts av ultimatumet att överlämna fartygen gör han såväl ett militärt som ett politiskt bedömande, som sammantaget innebär att han inte tar upp strid med Storbritannien. Hagmans agerande med att i sin militära profession också ta politiska hänsyn kritiserar starkt i svenska militära kretsar efter händelsen. Överbefälhavaren menar till exempel att officerare inte skall ”överväga eller taga hänsyn till politiska eller andra ovidkommande synpunkter vid utförande av erhållna befallningar och uppdrag.”⁴⁵ Denna inställning kan idag, snart 70 år senare, kännas främmande. I dagens doktriner beskrivs i stor utsträckning hur militära insatser skall bidra till att uppnå de fastställda politiska målen. Ur detta perspektiv framstår det som naturligt att den militära befälhavaren faktiskt också skall ta politiska hänsyn. Hagman hade kunskapen och förmågan att göra ett bredare bedömande än det strikt militära. För att den marina chefen på taktisk nivå i dag skall kunna göra vidare bedömanden än det strikt militära är det viktigt att chefen har denna typ av utbildning, kunskap och förmåga. Det innebär i så fall att chefen utöver sina kunskaper om det stridstekniska systemet också har god kunskap om den säkerhetspolitiska kontexten och om de övergripande politiska målsättningarna.

En utmaning i att chefen för det taktiska förbandet i dag skall ha kunskap om den säkerhetspolitiska kontexten och om de övergripande politiska målsättningarna är att storleken på den geografiska arenan ökat i förhållande till hur den till exempel var under kalla kriget då operationsområdet begränsades till Sverige och dess närområde. Även om de svenska politiska målsättningarna inte nödvändigtvis förändras ju längre från Sverige man kommer, finns en mer mångfacetterad säkerhetspolitisk kontext att ha kunskap om i och med att arenan ökar.

Något annat som Torshavn-fallet ger lärdom om är möjligheten och begränsningen med kommunikationssystem. Hagman hade sambandssystem ombord så att han kunde kommunicera skriftliga meddelanden med sina högre chefer. Under vapenhot förbjöds han dock att använda dessa system och blev därmed utan instruktion från högre nivå hur han skulle hantera situationen. I dag lägger Försvarmakten kraft vid att utveckla effektiva och interoperabla sambands- och ledningssystem. En anledning till detta är kanske som det beskrivs i marin doktrin: ”Erfarenheterna av bl a internationella insatser visar att såväl den politiska som högsta militära nivån kan anse sig behöva detaljerad kontroll över situationen.”⁴⁶ Detta kan förefalla vara en god tanke; att de högsta politiska och militära nivåerna vill ha möjlighet till detaljerad kontroll över händelseförloppet. Det kan dock uppfattas som ett problem hur det skall utföras i praktiken. Precis som i Torshavn-fallet kan chefen för det taktiska förbandet av olika anledningar bli av med lednings- och/eller sambandssystemet till högre chef samtidigt som han under stor tidspress måste agera eller fatta beslut. Hagman-fallet visar att goda sambands- och ledningssystem inte självklart ger högre nivåer detaljerad kontroll över

---

⁴⁵ Hagman Torsten (1959) Sid 6.

⁴⁶ *Doktrin för marina operationer 2005*, Sid 96.

situationen. Det är därför viktigt att, precis som vid hemförandet av jagarna, även fortsättningsvis använda välutbildade chefer för de taktiska förbanden med kunighet/duglighet att fatta svåra beslut även i situationer vid utebliven ledning som komplement/ersättning till de högre nivåernas kontroll.

I den instruktion Hagman erhöll från marinchefen inför hemresan framgick att Sveriges förhållande till andra makter var gott. Det fanns således inget i planeringsprocessen inför resan som förvarnade om att Storbritannien kanske skulle beslagta jagarna. Förvåningen över britternas agerande var därför mycket stor på såväl taktisk, militärstrategisk som på politisk nivå. I dag läggs stor kraft på att skapa ett gott underrättelseläge vid insatsplanering och planera för alla situationer som kan inträffa. Fallet i Torshavn lär oss att även det otänkbara och oplanerade verkligen kan ske. Att försöka planera och förbereda sig på det oförutsedda är självklart någon form av moment 22, eftersom man ju inte kan förbereda det som är oförutsett. Undersökningens poäng är snarare att man måste ha en insikt i att det oförutsedda med all anledning kommer att kunna inträffa och att det därmed inte hjälper att försöka planera längre, bättre eller att försöka tänka ut ytterliggare händelser som kan inträffa. En del av lösningen är istället att skapa en mental föreberedelse på att det oförutsedda kan inträffa och kombinera detta med beredskap och mandat för chefen att få och kunna agera.

2.4 Sammanfattning Fall 1

Fallet utspelar sig på den taktiska nivån vid Torshavn på Färöarna under andra världskrigets tidigare del. Sverige har av Italien inköpt fyra färdigutrustade jagare avsedda att snabbt förstärka den svenska neutralitetsvakten. Under hemfärden med förbandet ställs förbandets divisionschef, kommandörkapten, Hagman, inför ett ultimatum av Storbritannien. I och med att Storbritannien har anledning att tro att jagarna kommer att falla i tyska händer, kräver Storbritannien under vapenhot att Hagman överlämnar jagarna till britterna i Torshavn. Kravet förmedlas av den brittiske kommandören Caslon och vapenhotet består av fyra brittiska jagare vilka Caslon förfogar över. Ställd inför britternas ultimatum genomför Hagman såväl ett militärt som ett politiskt bedömande som resulterar i att han överlämnar fartygen utan strid. I det militära bedömandet drar Hagman slutsatsen att han med det svenska förbandet är underlägsen det brittiska och att en eventuell strid enbart leder till blodsutgjutelse och även riskerar livet på de civila passagerare som finns ombord på Patricia. I det politiska bedömandet drar Hagman slutsatsen att han genom att uppta strid med britterna riskerar att dra Sverige in i världskriget. Han menar också att fallet bättre löses på den nivå det hör hemma, på den politiska nivån.

Det som avviker från det planerade i fallet är att Storbritannien tvingar sig till de svenska fartygen, vilket inte har kunnat förutses i den instruktion Hagman erhållit från den svenska marinledningen. Även Hagmans agerande, att utan strid överlämna jagarna, anser delar av den svenska militära ledningen inte uppfyller förbandschefens instruktion; att motsvara svenska flottans anseende och svenska flaggans ära. Detta agerande uppfattas i undersökningen minimera de oväntade/oönskade effekterna *bottom up* till den politisk-strategiska nivån. Hade Hagman agerat genom att gå i strid kunde effekten *bottom up* blivit mycket större på den politisk-strategiska nivån.

Hagman förhindras av britterna att rapportera hem till Sverige om det som inträffat. Det förlöper därför ett dygn innan vetskap om det inträffade når Sverige. När Hagmans rapport väl kommer fram till Stockholm når inom några timmar inte enbart den militärstrategiska nivån, utan också den diplomatiska och politiska nivån. En spärrelad av protester organiseras mot den brittiska regeringen på dessa nivåer samma dygn rapporten kommer fram. Fallet uppfyller definitionen på kris enligt teori 1 på både den taktiska och politiska nivån. Händelsen övergår således snabbt från en situation som inte kan betecknas som en kris till en situation i kris. Undersökningen visar också att Hagmans beslut och agerande snabbt fick konsekvenser *bottom up* enligt definitionen i teori 2, men också att denna effekt kunde blivit ännu större om Hagman hade tagit upp strid med britterna.

De implikationer som fallet bör ge på dagens marina operationer och doktriner är:

- Behovet av vilka språkkunskaper som behövs till/från och i operationsområdet bör analyseras i operationsplaneringen.
- Utbildningen för taktiskt förbands chefer bör omfatta även säkerhetspolitik och kunskap om de övergripande politiska målsättningarna syftande till att chefen, i likhet med Hagman, behöver kunna göra vidare bedömanden än rent militära.
- Enbart förbättrade sambands- och ledningssystem löser inte självklart de högsta politiska och militära nivåernas vilja till detaljerad kontroll. Precis som i Torshavn-fallet kan chefen för det taktiska förbandet av olika anledningar bli av med lednings- och/eller sambandssystemet till högre chef samtidigt som han under stor tidspress måste agera eller fatta beslut. Kontrollen kan istället genomföras med välutbildade chefer med kunnighet, duglighet och mandat att fatta svåra beslut även i situationer vid utebliven ledning, precis som Hagman agerade i Torshavn.
- Fallet i Torshavn lär oss att även det otänkbara och oplanerade verkligen kan inträffa. Att försöka planera och förbereda sig på det oförutsedda är självklart någon form av moment 22. Istället för att försöka planera längre, bättre eller att försöka tänka ut ytterliggare händelser som kan inträffa är en del av lösningen istället att skapa en mental föreberedelse på att det oförutsedda kan inträffa och kombinera detta med beredskap och mandat för chefen att agera.

3. Fall 2, USS Vincennes nedskjutning av iranskt passagerarplan

3.1 Situationsbeskrivning

3.1.1 Kontext

Kriget mellan Irak och Iran med början i maj 1981 innebar att länderna också angrep oljetankers och handelsfartyg från sina grannländer. Iran angrep såväl oljetankers från Kuwait som från Saudiarabien under krigets första år och angreppen på kuwaitiska fartyg fortsatte under en femårsperiod fram till mitten av 1980-talet.⁴⁷

1986 bad Kuwait om amerikansk hjälp till skydd för sin sjötrafik i Persiska viken.⁴⁸ Amerikansk konstitution tillät inte amerikanska fartyg att skydda andra nationers enheter på fritt hav, varför flera av de kuwaitiska fartygen omflaggades till amerikanska.⁴⁹

Operation *Earnest Will* var benämningen på den amerikanska militära skyddsoperationen som genomfördes i Persiska viken 1987-1988. Operationen var den största flottkonvoj som genomförts sedan andra världskriget och även om största delen av operationen genomfördes av amerikanska örlogsfartyg, deltog också amerikanska flygvapnet med flygsystemet AWACS för underrättelseinhämtning och amerikanska specialförband med helikoptrar för spaning.⁵⁰ Även före Operation *Earnest Will* formellt startade 24 juli 1987 bedrev amerikanska örlogsfartyg konvojtjänst i Persiska viken, vilket visade sig inte alltid vara ofarligt ens för dessa. Den 17 maj 1987, avfyra ett irakiskt stridsflygplan två exocet-robotar, vilka träffade den amerikanska fregatten USS Stark. Vid incidenten avled 37 sjömän och 21 skadades. Irak har officiellt angett att avfyringen varit en olyckshändelse.

USS Vincennes, under befäl av kommandör Will Rogers, deltog i april 1988 i flottövningar utanför den amerikanska västkusten när fartyget plötsligt beordrades till hemmabasen i San Diego. Väl i bas mottog fartyget order att snarast avsegla mot Persiska viken och fartyget lämnade hemmahamnen endast några dagar senare den 25 april. Under ombaseringen mot Persiska viken genomfördes också några förberedande övningar vid Filipinerna. USS Vincennes anlände till Hormuzsundet den 27 maj och fartyget genomförde sina första eskorteringar av oljetankers i Persiska viken i början av juni. Den 2 juli sände det danska handelsfartyget Karama Maersk ut ett nödmeddelande efter att ha blivit angripen av iranska mindre motorbåtar. Motorbåtarna anföll fartyget med raketgevär, men lyckligtvis fick inte Karama Maersk några allvarliga skador.⁵¹

---

⁴⁷ Kelley Stephen Andrew (2007) Sid 22.

⁴⁸ Kelley Stephen Andrew (2007) Sid 32.

⁴⁹ Kelley Stephen Andrew (2007) Sid 35.

⁵⁰ Airborne Warning and Control System; flygsystem konstruerat för spaning och ledning.

⁵¹ Kelley Stephen Andrew (2007) Sid 76.

De *Rules of Engagemnet* (ROE) som var implementerade 3 juli 1988, betonade ansvaret hos respektive fartygschef att försvara sitt fartyg från attack.⁵² Gällande ROE krävde att fartygschefen kunde identifiera alla okända flygmål innan de kunde klassificeras som fiendliga. Gällande ROE erbjöd också flera metoder att varna inkommande flygplan i händelse av att varningar över radio inte besvarades. Om bedömd fiendlig kontakt fortsatte att närma sig fartyget även efter de varnats och fartygschefen gjorde bedömningen att det förelåg risk för attack, hade chefen rätt och ansvar att agera i självförsvar. I ROE fanns bland annat skrivningen ”We do not want, nor intend, to absorb a first attack.”⁵³ vilket i ljuset av attacken på USS Stark året innan kanske inte var så uppseendeväckande.

Dagarna kring den 3 juli hade de amerikanska örlogsfartygen i området erhållit flera underrättelserapporter med varningar om att Iran kanske skulle försöka ”göra något” för att generera Amerika och amerikanska intressen inför det stundande 4 juli-firandet.⁵⁴

3.1.2 Händelseförlopp⁵⁵

På morgonen 3 juli opererar fregatten USS Montgomery i den västra delen av Hormuzsundet. Fartyget har siktat 13 stridsbåtar från Irans revolutionära garde indelade i tre attackgrupper, vilka med vapen attackerar ett pakistanskt handelsfartyg. Detta uppträdande uppfattas avvika från tidigare mönster på flera sätt; dels brukade Irans revolutionära garde endast uppträda i skydd av mörker eller dimma och dels brukade de inte attackera handelsfartyg i närhet av amerikanska örlogsfartyg.

Klockan 07.11 (lokal tid) uppfattar USS Montgomery en serie explosioner norr om henne, men örlogsfartyget skickar ingen signal om behov av assistans. USS Vincennes beordras vid denna tidpunkt, av chefen för *Destroyer Squadron 25*, att närma sig USS Montgomery och assistera henne i kampen med de iranska stridsbåtarna. En av USS Vincennes helikoptrar sänds i väg mot USS Montgomery för att övervaka situationen med stridsbåtarna från luften. Klockan 07.49 rapporterar helikoptern att fyra av stridsbåtarna har börjat cirkulera kring ett tyskt handelsfartyg. Klockan 09.24 rapporterar helikoptern att man blivit beskjutet av stridsbåtarna och USS Vincennes begär hos *Commander Joint Task Force Middle East (CJTF Middle East)* att få insätta vapenverkan med lättare artilleri mot stridsbåtarna. Begäran godkänns varvid fartygets ledning, bryggpersonal, stor del av stridsledningspersonalen och utkikar i hög grad är engagerade i denna strid mellan stridsbåtarna och fartygen. De amerikanska örlogsfartygen sänker senare två av stridsbåtarna och skadar en tredje.

Klockan 09.47 fångar en av USS Vincennes radaroperatörer upp ett flygplan som lämnar den iranska flygplatsen, Bandar Abbas, vid Hormuzsundet. Flyget lämnar flygplatsen på kurs 210°, det vill säga rakt mot USS Vincennes och ekot klassificeras genast ombord som okänt, möjligt fiendligt flyg. Detta är en normal procedur för fartygsstyrkan och klassificeringen görs på samtliga flygplan som lämnar Bandar Abbas

⁵² På svenska; Regler för ingripande.

⁵³ Kelley Stephen Andrew (2007) Sid 80.

⁵⁴ Rogers William, Rogers Sharon (1992) Sid 2.

⁵⁵ Rogers William, Rogers Sharon (1992) Kapitel 1.

fram tills identitet och avsikt hos flyget är känt. Fartygschefen informeras om det nya ekot och får också information om att det är indikerat att flyget är ett iranskt militärt flygplan. Fartyget försöker med sina signalspaningssystem få bekräftat att det är ett iranskt militärt flygplan, men inga emissioner avslöjar att så är fallet. Fartygschefen blir i detta läge något konfunderad. Tidigare under operationen har iranska militärflygplan alltid på något sätt avslöjat att de är just militära. Fartygets signalspaningssystem har kunnat upptäcka och verifiera sändning från militärt radar- eller radiosystem, vilket separerat de militära flygen från civila.

För att få klarhet vad det är för ett flygplan sänder också fartyget ut flertalet meddelande på båda de nödfrekvenser som skall passas av allt flyg i området: ”Iranskt flyg på kurs två-ett-noll, fart 385 knop, ni närmar er amerikanskt örlogsfartyg, opererande på internationellt vatten. Om ni inte omedelbart ändrar kurs till två-sju-noll kommer ni att utsättas för amerikanska försvarssystem.” Tidigare erfarenheter från Persiska viken var att flygplan i området lyssnade på dessa nödfrekvenser, varför det nu ombord är obegripligt varför flygplanet inte svarar.

Fartygschefen sätter sig i kontakt med *CJTF Middle East* och meddelar att fartyget har ett förmodat iranskt stridsflygplan av typen F-14 mot sig. Fartyget får klartecken att använda sina vapensystem om flygplanet inte reagerar på förnyade varningar över nödfrekvenserna. När flygplansekot på kurs mot fartyget är tio distansminuter bort uppfattar fartygschefen att han inte längre kan vänta på att agera. Snart kommer flyget innanför det minsta avstånd med vilka fartygets luftvärnsrobotar kan verka. Fartygschefen är nu också övertygad om att flyget skall assistera stridsbåtarna i sin kamp mot handelsfartyg och de amerikanska örlogsfartygen. Därmed är USS Vincennes tillsammans med sin besättning i omedelbar fara och fartygschefen har rättighet och skyldighet att agera enligt gällande ROE.

Fartygschefen, kommandör Rogers sträcker sin arm ovanför stolen i stridsledningscentralen och vrider om nyckeln som ger robotoperatören eldtillstånd. Luftvärnsrobotoperatör Ryerson ser på sin avfyringspanel att den blinkande lampan ger honom eldtillstånd, men frågar trots det chefen: ”Har jag eldtillstånd?” Svaret kommer genast; ”Ja.”

Klockan 09.54.22 avfyrar Ryerson två luftvärnsrobotar från fartygets förliga batteri. Han beräknar att robotarna skall ha en flygsträcka på 25 sekunder innan de träffar flygplanet. Fartygschefen håller under tiden för robotarnas flygsträcka fingrarna på den destruktionsknapp som kan förstöra robotarna om fartyget får respons från flygplanet. Klockan 09.54.43 observeras i fartygets ledningssystem träff mellan flyg och robotar, vilket omedelbart rapporteras till *CJTF Middle East*. Bryggpersonalen rapporterar vid samma tidpunkt också om blixtrande sken genom diset på himmelen.

Klockan 11.10 uppmärksammar USS Vincennes en iransk helikopter som flyger mot området där fartyget befinner sig. USS Vincennes får radiokontakt med helikoptern cirka klockan 11.20 varvid följande konversation utbyts:

”Iransk helikopter, det här är amerikanska örlogsfartyget USS Vincennes, kom”

”Amerikanska örlogsfartyget, det här är iransk search and rescue helikopter som söker i det är området, kom”

”Iransk helikopter, vi anholder om information angående personal och störtat flygplan, kom”

”Det är...det är...ah...en internationell iransk Airbus med 290 passagerare.

Timmarna efter robotavfyringen fanns ännu ingen information ombord som klart visade vilket flygplan fartyget hade skjutit ned. Staben vid *CJTF Middle East* hade däremot mottagit information om att en iransk Airbus inte kommit fram enligt tidtabell till Dubai.

Fartygschefen sammanfattar under eftermiddagen läget för sig själv; vi har avfyrat två luftvärnsmissiler och ett civilt flygplan som skulle trafikera sträckan Bandar Abbas och Dubai saknas. Det är smärtsamt men inte svårt för mig att lägga ihop dessa två delar och förstå vad som har inträffat.

3.2 Konsekvensbeskrivning

3.2.1 Vad är det som avviker från det förväntade/planerade?

Den amerikanska operationen *Earnest Will* genomfördes efter förfrågan från Kuwait för att skydda landets handelssjöfart och oljetransporter från iranska angrepp. Hotet mot handelstrafiken utgjordes av sjöminor, men framförallt av mindre stridsbåtar som angrep fartygen när de passerade genom Hormuzundet. Det var under tiden för operationen känt att de amerikanska örlogsfartygen skulle kunna utsättas för militärt hot från främst Iran. Örlogsfartygen hade dock inte tidigare utsatts för angrepp från stridsbåtarna fram till den 3 juli 1988. Stridsbåtarna hade heller inte haft för vana att angripa handelsfartyg under tiden de eskorterades av örlogsfartyg. Efter angreppet på USS Stark 1987 hade man robusta *Rules of engagement* som gav fartygschefen rätt, till och med skyldighet, att i självförsvar skydda sitt fartyg och sin besättning vid omedelbar fara.

Att de amerikanska fartygen den 3 juli 1988 sänkte två iranska stridsbåtar och skadade en kan således inte uppfattas som sensationellt eller oplanerat:

- Det var känt att Iran förfogade över stridsbåtar som angrep de handelsfartyg amerikanska örlogsfartyg var i Persiska viken för att försvara.
- Implementerade *Rules of engagement* betonade fartygschefens ansvar att försvara sitt fartyg vid attack.

Däremot hade ingen planerat eller överhuvudtaget kunna föreställa sig att ett civilt iranskt flygplan med 290 passagerare, som olyckligtvis passerar rakt över USS Vincennes antas vara ett angripande militärt flyg och därför av misstag skjuts ned i området.

I förhållande till fallet där Hagman agerar i Torshavn har kommandör Rogers kortare tid till förfogande när han skall fatta sitt beslut om insättande av vapen eller inte. Det är trots detta intressant att Rogers inte gör ett snabbt bedömande över vilka konsekvenser ett felaktigt beslut kan få om fartyget skjuter ned något annat än ett hotande militärt flygplan. Rogers medger själv att han var konfunderad om det var ett militärt plan eller inte eftersom militära plan alltid tidigare lyckats identifieras under operationen. Rogers avviker också delvis från sina ROE genom att han inte har identifierat flygplanet när han avfyrar sina robotar. Det synes också som att fartygets besättning i stället för att koncentrera sig på flygplanet och bedöma huruvida det är militärt eller civilt, tidigt dragit slutsatsen att flygplanet kommer att stödja de iranska stridsbåtarna och därmed automatiskt måste vara ett militärt flygplan.

3.2.2 På vilket sätt och inom vilka tidsramar sker effekter *bottom-up*?

Under eftermiddagen den 3 juli skriver fartygschefen ombord på USS Vincennes det svåraste signalmeddelande han någonsin har författat. I meddelandet sammanfattar han dagens alla händelser som skulle överbringas till *CJTF Middle East* och därifrån upp i hela ledningskedjan till Pentagon. Meddelandet avslutas: "I and I alone am fully responsible for the actions of the Vincennes."⁵⁶

I händelsen med USS Vincennes nedskjutning användes den militära ledningskedjan mellan fartyget och Pentagon och vidare till den politiska nivån för att vidareföra fartygschefens bedömning och beskrivning av den inträffade händelsen. Det finns inget i de studerade texterna som tyder på att den normala ledningskedjan kortslutits direkt mellan fartyget och den politiska nivån.

Nedskjutningen av flygplanet sker den 3 juli, klockan 09.54 lokal tid (GMT +3) vilket betyder att klockan i Washington är 01.54 (GMT -5). Under samma dag, den 3 juli avger president Ronald Reagan följande tillkännagivande:

THE PRESIDENT: I am saddened to report that it appears that in a proper defensive action by the U.S.S. Vincennes this morning in the Persian Gulf an Iranian airliner was shot down over the Strait of Hormuz. This is a terrible human tragedy. Our sympathy and condolences go out to the passengers, crew, and their families. The Defense Department will conduct a full investigation.

We deeply regret any loss of life. The course of the Iranian civilian airliner was such that it was headed directly for the U.S.S. Vincennes, which was at the time engaged with five Iranian Boghammar boats that had attacked our forces. When the aircraft failed to heed repeated warnings, the Vincennes followed standing orders and widely publicized procedures, firing to protect itself against possible attack.

The only U.S. interest in the Persian Gulf is peace, and this tragedy reinforces the need to achieve that goal with all possible speed.⁵⁷

Redan samma dygn nedskjutningen inträffat i Persiska viken avger landets president sin tillkännagivelse över händelsen. Det kan konstateras att presidenten i den också tar upp

⁵⁶ Rogers William, Rogers Sharon (1992) Sid 19.

⁵⁷ President statement (1988) *Iranian airbus tragedy – Iran #655*, online 2008-02-20, kl 14.20, http://findarticles.com/p/articles/mi_m1079/is_n2138_v88/ai_6813110.

anledningen till nedskjutningen, trots att han samtidigt meddelar att försvarsdepartementet skall tillsätta en utredning om händelsen. Presidenten skriver också ett brev till kongressen den 4 juli där han något fylligare än i tillkännagivelse av den 3 juli beskriver händelseförloppet. Presidenten tar också upp att fartygets vapeninsatser har skett i självförsvar enligt FN-stadgans artikel 51, i och med att de amerikanska fartygen har blivit angripna av de iranska stridsbåtarna.⁵⁸

USS Vincennes nedskjutning berör dock inte endast den amerikanska politiska nivån. Den 6 juli, 3 dygn efter nedskjutningen lämnas skriftligt brev över från Amerika till FN:s säkerhetsråd där man bland annat förklarar anledningen till nedskjutningen av det civila flygplanet:

In accordance with Article 51 of the Charter of the United Nations, I wish on behalf of my government to report that U.S. forces have exercised their inherent right of self-defense under international law by taking defensive action in response to an attack by the Islamic Republic of Iran against U.S. forces lawfully operating in international waters of the Persian Gulf [...]

[...] In the course of the U.S. response to the Iranian attack, the VINCENNES fired in self-defense at what it believed to be a hostile Iranian military aircraft, after sending repeated warnings (to which the aircraft did not respond). Regrettably, the Iranian civilian airliner was shot down by the VINCENNES.⁵⁹

Brevet till FN:s säkerhetsråd inleds med att Amerika har agerat i självförsvar enligt artikel 51 i FN-stadgan och att man med anledning av attacken från de iranska stridsbåtarna har tvingats att sänka två av dem. Vidare påpekas att USS Vincennes i självförsvar, mot vad man trodde var ett fientligt iranskt militärt flygplan och efter flera varningar, skjutit ned ett iranskt civilt passagerarplan.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att fartygschefens rapport över händelsen har passerat igenom den normala militära kommandokedjan. Under samma dygn som händelsen inträffar lämnar landets president ett tillkännagivande över vad som skett. Ett dygn senare lämnar presidenten skriftlig information till kongressen och ytterligare två dygn senare överlämnar Amerika information om fallet till FN:s säkerhetsråd. Beskrivningen av händelseförloppet som presidenten hänvisar till bygger på den rapport som fartygschefen författat samma dag som händelsen utspelat sig. I fallet har undersökningen klarlagt att oväntade/oönskade effekter från taktisk nivå når den politisk-strategiska nivån mycket snabbt.

3.2.3 Uppfyller fallet definitionen i teori 1, krisbegreppet?

Precis som i Torshavn-fallet kan flera centrala aktörer identifieras i Vincennes-fallet. Fartygschefen, kommendör Rogers betraktas som den centrala aktören på taktisk nivå. Mellan fartygschefen och den högsta politiska nivån finns i och för sig flera militära

---

⁵⁸ President statement (1988).

⁵⁹ President statement (1988).

nivåer som på sätt och vis har varit inblandade i fallet. De uppfattas dock inte ha påverkat händelseförloppet utan har snarare agerat som relästationer i kommunikationen mellan fartygschefen och den högsta politiska nivån. Utöver fartygschefen uppfattas också den absolut högsta politiska ledningen som central aktör. I denna återfinns presidenten med sin stab.

Ombord på USS Vincennes utspelar sig en mardrömsliknande situation för kommandör Rogers på förmiddagen den 3 juli 1988. Rogers har robotattacken mot USS Stark och de iranska stridsbåtarnas attacker i färskt minne när flygplanet snabbt närmar sig hans fartyg. Han är väl insatt i gällande *Rules of engagement* och vet att han har både rättighet och skyldighet att skydda sitt fartyg om det utsätts omedelbar fara. USS Vincennes får aldrig svar när de anropar flygplanet på gällande nödfrekvens. Rogers försöker vinna tid genom att låta flygplanet komma närmare fartyget och därmed underlätta den slutliga identifieringen av det. Till slut inser han dock att flygplanet snart är på väg att komma innanför minsta avstånd för avfiring med fartygets robotsystem. Han fattar därmed sitt beslut och ger eldtilstånd till robotoperatören. Under några minuter upplevs verkligen definitionen för begreppet kris ombord! Betydande värden i form av ett stort örlogsfartyg med besättning under operation står på spel, tiden till förfogande innan katastrofen för det egna fartyget är ett faktum handlar om minuter. För fartygschefen råder viss osäkerhet om vilken typ av flygplan kommer emot fartyget. Även direkt efter nedskjutningen är osäkerheten stor om vilken typ av flygplan som har bekämpats. På denna nivå bör därmed händelsen kunna definieras som en kris i enlighet med teori 1.

Aktörerna på politisk nivå får rapport om händelsen i Hormuzundet endast timmar efter den inträffat. På politisk nivå skiljer sig fallet i förhållande till den kris som upplevts vid det taktiska förbandet. Ombord på USS Vincennes upplevs krisförloppet i första hand fram tills flygplanet är nedskjutet. När den politiska nivån nås av rapporten är nedskjutningen av det civila flygplanet redan ett faktum och händelsen har därför ändrat karaktär. Undersökningen har inte haft ambition eller möjlighet att undersöka exakt vilka aktiviteter som utspelar på den politiska nivån när rapporten över nedskjutningen når dit. Huruvida händelsen kan betraktas som en kris eller inte måste därför bedömas utefter de händelser som legat inom undersökningens ram och därmed bör betraktas som något mer osäkra i förhållande till situationen vid det taktiska förbandet.

Det finns fog att bedöma att den politiska nivån uppfattar att betydande värden står på spel. Självklart kan den amerikanska politiska nivån reflektera över att de egna fartygen snabbt kan utsättas för vedergällningsaktioner av Iran och därmed utgöra delar av dessa värden. Det tillkännagivande som ges av den amerikanska presidenten samma dag som nedskjutningen sker, tyder dock på att man också ser andra betydande värden. Den högsta politiska nivån inser allvaret av att en av deras taktiska enheter har skjutit ned ett civilt flygplan som inte har varit inblandade i några attacker mot amerikanska enheter och att därmed 290 oskyldiga civila människor minst livet. Den politiska nivån inser med all sannolikhet att landet snart kommer att få utstå kritik inte minst från Iran, men självklart också från andra länder och kanske också från världssamfundet. Det är därmed bråttom att gå ut med ett tillkännagivande och meddela vad som har hänt. När

det första tillkännagivandet går ut har ännu inte någon utredning genomförts över händelseförloppet, utan meddelandet bygger på information från fartygschefens rapport. Den högsta politiska ledningen befinner sig i en situation som präglas av betydande osäkerhet i både vad avser detaljer kring nedskjutningen och hur Iran och övriga världen kommer att reagera. Händelsen bedöms med avseende på ovanstående definieras som kris enligt teori 1 och vi ser hur ett normalt händelseförlopp övergår från icke kris till kris.

3.2.4 Uppfyller fallet definitionen i teori 2, bottom up?

Undersökningen har i teorikapitlet beskrivit hur ledningen i den *top down* styrda managementstrukturen ger de utförande enheterna order och instruktioner utifrån den strategiska analysen. Ledningen uppnår på detta sätt de beslutade målen i enlighet med den denna analys. Amerikansk politisk och militär ledning har i Vincennesfallet satt upp det politiska målet att skydda kuwaitiska oljetransporter i Persiska viken genom att låta amerikanska örlogsfartyg skydda omflaggade oljetankers inom operation *Earnest Will*. USS Vincennes har omfattande *Rules of engagement* implementerade; dels för att kunna skydda de fartyg man eskorterar, men också för att skydda det egna fartyget mot angrepp eller hot om angrepp. *Rules of engagement* är de högre ledningsnivåernas verktyg i *top down* processen genom vilka man beslutar om vilket handlingsutrymme som får utnyttjas på lägre nivåer. USS Vincennes följer dessa *Rules of engagement* utom i ett avseende, det hotande flygplanet lyckas inte identifieras.

Från en normal dag av operation *Earnest Will* där USS Vincennes hjälper till att lösa de strategiskt uppsatta målen övergår den i katastrof och det civila flygplanet skjuts ned. På sekunder har händelseförloppet inneburit att det normala ledningsflödet har ändrats. Plötsligt måste den högre ledningen förändra den strategiska analysen och agera med anledning av det som skett mellan den utförande enheten och "kunden". Det kan uppfattas som osmakligt och okänsligt att likna flygplanet, där minst 270 personer mister livet, för "kund". Denna liknelse görs dock med stor respekt för de omkomna och anhöriga. Genom beskriva och problematisera kring händelseförloppet kan vi åstadkomma ny kunskap som hjälper oss i framtiden. Fallet uppfyller enligt ovanstående beskrivning definitionen på teori 2, *bottom up*.

3.3 Implikationsbeskrivning

Slutsatser - Vilka implikationer på dagens marina operationer och doktriner bör erfarenheterna från det studerade fallet ge?

USS Vincennes nedskjutning av det civila flygplanet visar i vilken komplex miljö det moderna sjökriget i dag utspelar sig. Fartyget har uppgiften att skydda civila oljetankers från angrepp utförda av iranska stridsbåtar. Plötsligt angriper stridsbåtarna även örlogsfartygets egen helikopter och visar till och med antydning att angripa själva fartyget. Mitt i detta småskaliga, men väl så allvarliga sjökrig, finns således välbeväpnade örlogsfartyg och stridsbåtar som strider mot varandra, men i området

finns också enheter från det civila samhället. Handelsfartyg, oljetankers, fiskare och flygplan är blandade med de stridande parterna. Ingen har mer rätt än någon annan att vara i området, men blandningen av parter ställer mycket höga krav på den taktiske chefen.

Frågan som bör ställas efter nedskjutningen av flygplanet är hur man i denna komplexa miljö kan skilja hotfulla fiender från fredliga civila och hur liknande katastrofer skall kunna undvikas i framtiden. En del av svaret är att ha tillgång till goda underrättelser och väl fungerande spaningssystem ombord, vilket till del kan hjälpa till att skilja vän från motståndare. Fartyget var väl utrustat med moderna spaningssystem och chefen hade god tillgång till adekvata underrättelser, men saknade den enkla och öppna informationen att det gick trafikflyg mellan Bandar Abbas och Dubai. Nedskjutningen synes bero på flera omständigheter. Dels avsaknaden av den öppna informationen om flyget, dels trubbigheten med fartygets beväpning kombinerat med den korta tid som stod till förfogande för att fatta beslut. Rogers gjorde, kanske beroende på brist på tid, inte heller någon bedömning över vilka konsekvenser hans agerande kunde få, om flyget inte var ett hotande militärt flyg. Detta trots att han var konfunderad varför fartyget inte lyckades identifiera planet som militärt. USS Vincennes var tvungen att nyttja sina luftvärnsrobotar för att skjuta ned flygplanet innan det kom innanför minsta avstånd för avfiring med det egna vapensystemet. Genom att utrusta fartygen med vapensystem också anpassade för kortare skjutavstånd för nedskjutning av inkommande flygplan eller robotar kan risken för felaktiga nedskjutningar minska. Enheterna bör också utrustas med passiva system, remskastare eller liknande, som skyddar den egna plattformen utan att det eventuella vapenbärande flygplanet behöver skjutas ned. Genom sänkta utstrålningssignaturer minskar risken att fartyget utsätts för upptäckt, identifiering och mållåsning med vapen.

USS Vincennes hade vid tidpunkten för nedskjutningen väl implementerade *Rules of engagement*. Dessa handlingsregler beskrev när och på vilka grunder fartyget fick öppna eld med sina vapensystem. Det fanns således ett verktyg från den högsta politiska nivån att till viss del kunna kontrollera användandet av våld. Rogers nyttjade skrivningen i ROE att det förelåg ett omedelbart hot mot fartyget och avlossade sina robotar utan att ha identifierat flygplanet, som han egentligen skulle ha gjort först. I utredningen som genomfördes efter olyckan friades dock fartygschefen från ansvar då man bedömde att han i den situation som förelåg i tillräcklig omfattning följde gällande *Rules of engagement*. Fallet visar således att användande av *Rules of engagement* är viktigt ur såväl det politiska perspektivet att reglera användandet av våld, som till stöd för chefen vid det taktiska förbandet att vila sig emot vid beslutsfattande.

I marin doktrin framgår att; ”Erfarenheterna av bl a internationella insatser visar att såväl den politiska som högsta militära nivån kan anse sig behöva detaljerad kontroll över situationen.”⁶⁰ Fallet med USS Vincennes visar svårigheten att realisera denna vilja. Även om det finns uppbyggda sambands- och ledningssystem visar fallet att avgörande beslut på den taktiska nivån kan behöva fattas inom loppet av minuter, varvid det kan vara svårt att få de högsta nivåerna involverade i beslutsprocessen. Den

---

⁶⁰ Doktrin för marina operationer 2005, Sid 96.

kontroll som högre nivåer vill ha över situationen bör därför också försöka genomföras på andra sätt. Utvecklade *Rules of engagement*, rätt utrustade enheter, god tillgång till adekvata underrättelser i kombination med rätt utbildade chefer med god förståelse för det övergripande politiska målet kan utgöra komplement eller alternativ till den kontrollen. Det kan självklart ifrågasättas vilka av dessa implikationer som hade gjort situationen annorlunda ombord på USS Vincennes. Uppfyllde inte fartyget med dess chef alla dessa krav? Det är självklart lätt att i efterhand med all fakta på bordet vara klokare än det fanns möjlighet till där och då. Tydligt är i alla fall att man tidigt ombord bedömt flyget som militärt, fast det egentligen inte fanns så mycket som pekade på det, man delvis avvek från ROE och avfyrade vapen utan att ha identifierat flyget och att chefen inte gjorde någon bedömning över vilka konsekvenser hans agerande skulle få, om flyget som sköts ned inte var militärt.

3.4 Sammanfattning Fall 2

USS Vincennes nedskjutning av iranskt passagerarplan

Fallet utspelar sig på den taktiska nivån i Hormuzsundet, Persiska viken. Genom operationen *Earnest Will* skyddar amerikanska örlogsfartyg de kuwaitiska oljetransportfartygen som trafikerar Persiska viken från iranska angrepp. Den 3 juli 1988 bedriver det amerikanska fartyget USS Vincennes eskortverksamhet i sundet när ett pakistanskt handelsfartyg angrips av iranska stridsbåtar. Under skyddsoperationen angriper plötsligt stridsbåtarna även USS Vincennes helikopter. Fartygschefen får från *CJTF Middle East* eldtillstånd att bekämpa stridsbåtarna och tillsammans med ett annat amerikanskt örlogsfartyg sänker man två stridsbåtar och skadar en tredje. I samma stund som striden med stridsbåtarna pågår lyfter ett oidentifierat flygplan från den iranska flygplatsen Bandar Abbas. Flyget, som bedöms kunna vara ett militärt flygplan, närmar sig USS Vincennes och fartyget gör flera försök få radiokontakt. Detta lyckas dock inte, varvid fartygschefen gör bedömningen att planet utgör ett direkt hot mot örlogsfartyget inklusive besättning. Även om flygplanet inte är identifierat avfyras två luftvärnsrobotar och skjuter ned vad som visar sig vara en civil iransk Airbus med över 290 passagerare.

Undersökningen visar att bekämpandet av stridsbåtarna inte avviker från det som kan ha förväntats eller planerats. Däremot hade ingen planerat eller överhuvudtaget kunna föreställa sig att ett civilt iranskt flygplan med 290 passagerare, som olyckligtvis passerar rakt över USS Vincennes antas vara ett angripande militärt flyg och därför av misstag skjuts ned i området. Fartyget avviker något från ROE eftersom nedskjutningen sker utan att flygplanet är identifierat. Fartygschefen gör ingen bedömning över vilka effekter en eventuell nedskjutning av annat än militärt flygplan kan få, eftersom man tidigt ombord är övertygad om att flygplanet skall stödja stridsbåtarna i området.

Fartygschefens rapport över händelsen passerar igenom den normala militära kommandokedjan. Under samma dygn som händelsen inträffar lämnar landets president ett tillkännagivande över vad som skett. Ett dygn senare lämnar presidenten skriftlig information till kongressen och ytterligare två dygn senare överlämnar Amerika

information om fallet till FN:s säkerhetsråd. Beskrivningen av händelseförloppet som presidenten hänvisar till bygger på den rapport som fartygschefen författat samma dag som händelsen utspelat sig. Effekterna *bottom up* sker således mycket snabbt.

Fallet uppfyller definitionen på kris enligt teori 1 på både den taktiska och politiska nivån. Händelseförloppet övergår snabbt från en normal situation till en situation av kris. Undersökningen visar att fallet mycket snabbt får effekter *bottom up* enligt den definition som beskrivs i teori 2. Effekterna *bottom up* påverkar inte enbart den amerikanska högsta politiska nivån, inom några få dagar förs frågan till FN:s säkerhetsråd där Amerika får förklara anledningen till och omständigheterna kring nedskjutningen av flygplanet. De implikationer som fallet bör ge på dagens marina operationer och doktriner är:

- Fartyget bör ha tillgång adekvata underrättelser och ha väl fungerande spaningssystem ombord. Trots att USS Vincennes hade tillgång till militära underrättelser saknade man kunskap om den civila reguljära flygtrafiken mellan Bandar Abbas och Dubai. Genom analys ombord och tillgång till öppna källor online kunde enkelt ha löst bristen på denna kunskap.
- Genom att också utrusta fartygen med vapensystem anpassade för kortare skjutavstånd för nedskjutning av inkommande flygplan eller robotar kan risken för felaktiga nedskjutningar minska.
- Enheterna bör utrustas med passiva system, remskastare eller liknande, som skyddar den egna plattformen utan att det eventuella vapenbärande flygplanet behöver skjutas ned.
- Användande av *Rules of engagement* är viktigt ur såväl det politiska perspektivet att reglera användandet av våld, som till stöd för chefen vid det taktiska förbandet att vila sig emot vid beslutsfattande.
- Chefen för det taktiska förbandet bör utöver sitt militära bedömande över den taktiska situationen också bedöma vilka konsekvenser för högre ledningsnivåer hans agerande eller beslut, eller brist på desamma, kan få.

4. Avslutning

Syftet med den här undersökningen har varit att förklara på vilket sätt beslut/agerande av marin chef vid taktiskt förband ibland får oväntade och/eller oönskade konsekvenser på den politisk-strategiska ledningsnivån. Utifrån detta har syftet också varit att dra slutsatser genom att diskutera möjliga implikationer för dagens marina operationer och doktriner. Undersökningen har genomförts som fallstudier av två utvalda verkliga fall ur den marina arenan. Motivet till att denna undersökning varit designad som fallstudie är möjligheten till detaljerade studier av varje enskilt fall. Genom att djupare studera fallen har meningen varit att underlätta besvarandet av undersökningens frågeställningar och därmed också uppfylla hela undersökningens syfte. Det är viktigt att påpeka att den tolkande metod som undersökningen bygger på är vald för att den bäst bedömts kunna förklara de fenomen vi ser. Det innebär i sin tur att syftet att förklara till stor del genomförs som beskrivning, problematisering, diskussion och resonemang.

Nedan presenteras de frågeställningar som legat till grund för undersökningen tillsammans med ett kondenserat/sammanfattat svar från respektive fallstudie. För mer detaljer kring det enskilda fallet hänvisas till respektive fallstudie.

1. Vad är det som avviker från det förväntade/planerade när beslut/agerande av marin chef vid taktiskt förband nivå får oväntade och/eller oönskade konsekvenser *bottom up*?

I båda fallen visas att det som avviker från det förväntade är att något fullständigt oplanerat inträffar som varken det taktiska förbandet eller högre ledningsnivåer har varit förberedda på.

Det som avviker från det planerade i jagarfallet är att Storbritannien tvingar sig till de svenska fartygen, vilket inte har förutsetts i den instruktion Hagman erhållit från den svenska marinledningen. Även Hagmans agerande, att utan strid överlämna jagarna, anser delar av den svenska militära ledningen inte uppfylla förbandschefens instruktion; att motsvara svenska flottans anseende och svenska flaggans ära. Detta agerande uppfattas dock i undersökningen ha mildrat *bottom up*-effekten på den politisk-strategiska nivån. Om Hagman valt att gå i strid finns anledning att bedöma att den oönskade effekten *bottom up* blivit större. I fallet med USS Vincennes visar undersökningen att bekämpandet av stridsbåtarna inte avviker från det som kan ha förväntats eller planerats. Däremot hade ingen planerat eller överhuvudtaget kunna föreställa sig att ett civilt iranskt flygplan med 290 passagerare, som olyckligtvis passerar rakt över USS Vincennes antas vara ett angripande militärt flyg och därför av misstag skjuts ned i området av det amerikanska örlogsfartyget. USS Vincennes avviker något från sina ROE i och med att flygplanet inte identifieras innan nedskjutningen. Kommendör Rogers genomför inte något bedömande över vilka konsekvenser en felaktig nedskjutning kan få, trots att han är konfunderad över om flygplanet är militärt eller inte. Konsekvensen av Rogers agerande innebär att politisk-strategisk nivå snabbt utsätts för effekter *bottom up*.

Teoribildningen kring kris enligt teori 1 ger i undersökningen förklaringskraft åt det som avviker från det förväntade/planerade. Båda fallen uppfyller definitionen på kris enligt teori 1 och från ett planerat läge med verksamhet som inte betraktas som kris övergår händelseförloppet snabbt till ett läge som på både taktisk och politisk nivå uppfattas som en kris.

Båda fallen visar att effekten av krisen på politisk-strategisk nivå i hög grad kan påverkas av chefens agerande för det taktiska förbandet.

2. På vilket sätt och inom vilka tidsramar sker effekter *bottom up*?

Händelserna som har studerats har utspelat sig med en tidsskillnad om nästan 50 år. Det skulle därför kunna antas att både sättet och tidsramarna för effekter *bottom up* i de båda fallen skulle skilja sig kraftfullt åt. I fallet med överlämnandet av jagarna hindras förbandschefen under vapenhot att avsända rapport om det inträffade, varvid effekterna *bottom up* försenas cirka ett dygn. Det betyder att informationen om händelsen når svensk politisk-strategisk nivå cirka 30 timmar efter händelsen. USS Vincennes rapport går i väg endast timmar efter händelsen. Det är intressant att konstatera att när rapporterna om händelserna väl nått högre ledningsnivåer, skiljer sig effekterna inte så mycket åt. I båda fallen har ländernas högsta politiska ledning nåtts av information som de måste reagera på. Den påverkan händelseförloppet har haft *bottom up* från den taktiska nivån upp till den politiska nivån stämmer väl överens med resonemangen som presenteras i teori 2. Managementstrukturen betecknas som *bottom up* om den strategiska analysen bygger på information som kommer från den utförande nivån som har kontakt med kunden. Båda fallen inkluderar också en politisk påverkan som inte enbart berör den egna nationen. I jagarfallet i Torshavn involveras utöver Sverige självklart också Storbritannien, medan i fallet USS Vincennes når fallet inom några dygn också till FN:s säkerhetsråd.

3. Vilka implikationer på dagens marina operationer och doktriner bör erfarenheterna från de studerade fallen ge?

Hagmanfallet visar att inga missförstånd mellan de taktiska aktörerna berodde på språkliga förbistringar. I dag betraktas ofta det internationella språket som självklart, men i planering bör det också övervägas om andra språk än engelska är nödvändiga. Utbildningen för taktiskt förbands chefer bör omfatta även säkerhetspolitik och kunskap om de övergripande politiska målsättningarna syftande till att chefen behöver kunna göra vidare bedömanden än rent militära. Enbart förbättrade sambands- och ledningssystem löser inte självklart de högsta politiska och militära nivåernas vilja till detaljerad kontroll. Precis som i Torshavn-fallet kan chefen för det taktiska förbandet av olika anledningar bli av med lednings- och/eller sambandssystemet till högre chef samtidigt som han under stor tidspress måste agera eller fatta beslut. Kontrollen kan stärkas genom välutbildade chefer med kunnighet och duglighet att fatta svåra beslut även i situationer vid utebliven ledning, precis som Hagman agerade i Torshavn. Fallet i Torshavn lär oss att även det otänkbara och oplanerade verkligen kan inträffa. Att försöka planera och förbereda sig på det oförutsedda är självklart någon form av moment 22. Istället för att försöka planera längre, bättre eller att försöka tänka ut ytterliggare händelser som kan inträffa är en del av lösningen istället att skapa en mental

föreberedelse på att det oförutsedda kan inträffa och kombinera detta med beredskap och mandat att agera.

Fallet om USS Vincennes visar att goda underrättelser enbart om fientliga stridskrafter inte räcker. I dagens komplexa arena för sjökriget krävs också källor som behandlar de civila aktörerna i området. Fartygen behöver bestyckas också med vapensystem som på kortare avstånd kan nedskjuta inkommande flyg och robotar. Dessa vapensystem bör kompletteras med passiva system och minskade utstrålade signaturer. Fallet visar också på att ROE är av stor vikt för såväl den politisk-strategiska som den taktiska nivån. Chefen för det taktiska förbandet bör utöver sitt militära bedömning över den taktiska situationen också bedöma vilka konsekvenser hans agerande kan få på högre ledningsnivåer eftersom effekten *bottom up* snabbt kan påverka denna nivå.

4.1 Avslutande diskussion

I undersökningen har de uppsatta frågeställningarna besvarats genom beskrivning, problematisering och diskussion. Detta bör ha lett fram till att syftet har kunnat uppnås. Undersökningen av de utvalda fallen har gjort det möjligt att förklara på vilket sätt beslut/agerande av marin chef vid taktiskt förband ibland får oväntade och/eller oönskade konsekvenser på den politisk-strategiska nivån. Det också varit möjligt att dra slutsatser och diskutera vilka implikationer erfarenheterna från de studerade fallen bör ge på dagens marina operationer och doktriner.

Är då allt bara positivt, finns inga identifierade brister med undersökningen? Självfallet finns det brister. För det första bör det återigen påtalas att undersökningen har genomförts med kvalitativ och tolkande metod för att beskriva frågeställningarna. Detta innebär till exempel att ingen kvantifiering av hur vanligt förekommande fenomenet är har genomförts. Besvarandet av frågeställningarna har genomförts genom att i utvalda källor tolka det som finns skrivet om fallet. Denna metod innebär i sig också minst två risker. Dels risken att den valda källan inte ger en tillräcklig beskrivning över fallet. I inledningskapitlet genomförs därför en diskussion och kritik över de valda källorna. Dels måste det ifrågasättas huruvida tolkningen av informationen i den valda källan kan påverkas beroende av vem som genomför den. Genom att öppet redovisa kontext och händelseförlopp samt vilka källor de bygger på möjliggör undersökningen för läsaren att själv kunna kritisera analysen som genomförs. På detta sätt bedöms att kravet på validitet/reliabilitet rimligen tillgodoses.

De teoretiska utgångspunkter som används i undersökningen är valda eftersom de har bedömts kunna stödja analysen och underlätta möjligheten att dra slutsatser av respektive fall. I både fall 1 och fall 2 konstaterar undersökningen att definitionerna är uppfylla för de nyttjade teoretiska resonemangen och därmed visas att båda fallen är kriser och att båda fallen uppfyller definitionen på *bottom up*. Det har tidigare i undersökningen påpekats att teoribildningen kring *top down/bottom up* inte är särskilt omfattande varför undersökningen skulle kunna kritiseras för att denna teori har använts. Det är viktigt att påpeka att teorin använts som ett stöd vid analysen av respektive fall. Undersökningens resultat är således inte fullständigt beroende av denna

teori. En anledning att teorin har använts i analysen är också att undersökningen redan i *problemformuleringen* resonerar kring begreppen *top down/bottom up*. Det har därför uppfattats viktigt att presentera den teoribildning som finns och också diskutera om fallen verkligen uppfyller den valda teorins definition.

Undersökningen lyckas inte förklara hur teori 1 och teori 2 förhåller sig till varandra. Det vill säga; följs teorierna alltid åt eller kan man tänka sig ett fall som definieras som kris, men som inte fyller definitionen för *bottom up*. Eller tvärtom, kan ett fall som uppfyller definitionen för *bottom up* vara ett fall som inte innebär kris? Det är också viktigt att påpeka att det kan finnas andra teorier eller perspektiv som inte undersökningen har använt som delvis kan ge annan förklaringskraft åt det som sker i de utvalda fallen.

Syftet med undersökningen har som tidigare nämnts flera gånger varit att förklara på vilket sätt beslut/agerande av marin chef vid taktiskt förband ibland får oväntade och/eller oönskade konsekvenser på den politisk-strategiska ledningsnivån. Både i *problemformuleringen* och i *metodkapitlet* har frågan väckts huruvida de fenomen som upptäcks kan vara av mer generell karaktär än att endast gälla den marina arenan. Trots att de två valda fallen endast är en del av en större population av fall och att de båda är hämtade från den marina arenan, finns det anledning att tro att några av undersökningens resonemang även kan överföras till de andra militära arenorna:

- När ett planerat läge med verksamhet som inte betraktas som kris övergår till ett läge som på både taktisk och politisk nivå uppfattas som en kris kan effekten av krisen på politisk-strategisk nivå i hög grad kan påverkas beroende på hur chefen på taktisk nivå agerar.
- När väl ett läge uppfattas som kris sker effekterna *bottom up* mycket snabbt. Endast timmar efter ett händelseförlopp kan effekterna av agerandet ha nått rikets högsta ledning, som därmed tvingas att agera.
- Eftersom chefens färdighet och förståelse för den politisk-strategiska nivån kan mildra negativa och öka positiva effekter *bottom up* bör utbildningen för taktiskt förbands chefer omfatta även säkerhetspolitik och kunskap om de övergripande politiska målsättningarna. Behov av denna kunskap är inte beroende av storlek på fartyg, flygplan eller trupp, utan snarare vilken effekt förbandet kan leverera.

4.2 Förslag till fortsatt forskning

Precis som vid mången annan forskning har undersökningen drabbats av forskningens paradox. Ju mer som studeras och förklaras, desto fler frågor uppstår att besvara. Redan tidigare i den avslutande diskussionen har nämnts att ingen kvantifiering av det studerade fenomenet har genomförts. Genom fortsatt forskning skulle det kunna beskrivas hur vanligt fenomenet med påverkan *bottom up* egentligen är. Ju vanligare fenomenet kan finnas vara desto större implikationer bör kunskapen ge på dagens operationer eller doktriner. En liknande undersökning som denna med fall från alla

militära arenorna skulle kunna bekräfta eller förkasta den generalisering som gjorts i studiens avslutning.

Genom att pröva teori 1 och 2 på även andra fall skulle vidare forskning kunna förklara hur de två teorierna hänger samman, eller eventuellt skiljer sig åt.

Uppsatsen inleder med att beskriva vilka olika militära ledningsnivåer som finns i Sverige. Denna undersökning har visat att tiden för effekter *bottom up* är mycket kort mellan den taktiska och den politisk-strategiska nivån. Vidare undersökningar kan visa om det ur det här perspektivet finns någon anledning att se över antalet eller funktionen för de olika ledningsnivåerna.

Litteratur och källförteckning

Tryckt litteratur

Artéus Gunnar (redaktör) (1996) *Svenska officersprofiler under 1900-talet*, Stockholm: Militärhögskolan och Axel Abrahamsons Förlag.

Bryman Alan (2002) *Samhällsvetenskapliga metoder*, Malmö: Liber AB.

Bynander Fredrik, Stern Eric, Bengt Sundelius (1997) *Krishantering på svenska – Teori och praktik*, Stockholm: Santéus förlag.

Eriksson Lars Torsten, Wiederheim-Paul Finn (2006) *Att utreda, forska och rapportera*, Malmö: Liber AB.

Esaiasson Peter, Gilljam Mikael, Henrik Oscarsson och Lena Wängnerud (2002) *Metodpraktikan, Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, Stockholm: Nordstedts juridik AB.

Försvarsmakten (2002) *Militärstrategisk doktrin 2002*, Stockholm, Försvarsmakten: högkvarteret.

Försvarsmakten (2005) *Doktrin för gemensamma operationer 2005*, Stockholm: Försvarsmakten högkvarteret.

Försvarsmakten (2005) *Doktrin för marina operationer 2005*, Stockholm: Försvarsmakten högkvarteret.

Hallenberg Jan, Ring Stefan, Rydén Birgitta, Åselius Gunnar (2006) *Om konsten att tänka, granska och skriva på ett vetenskapligt sätt*, Stockholm: Försvarshögskolan.

Rogers William, Rogers Sharon (1992) *Storm Center*, Anapolis: Naval Institute.

Tidskrifter

Brehmer Berndt (2003) *Människan i det nätverksbaserade försvaret*, *Kungl Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift (KKrVAHT)*, nr 2 2003.

Hagman Gunnar(1986) *Jagarepisoden vid Färöarna i juni 1940*, *Tidskrift för sjöväsendet (TiS)*, nr 1/1986.

Krulak Charles (1999) *The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War*, *Marines Magazin*, januari 1999.

Forskningsrapporter

Borgfelt Curt (1994) *Jagaraffären 1940*, Stockholm: Stockholms universitet.

Holmberg Henrik (2006) *Effektiv implementering av miljöledningssystemet ISO 1400. Top-down och bottom-up management*, Stockholm: Stockholms universitet.

Kelley Stephen Andrew (2007) *Better Lucky Than Good*, California: Naval Postgraduate School.

Övriga rapporter

Hagman Torsten (1941) *De i Italien inköpta jagarnas utrustning och hemfärd*, Stockholm: Krigsarkivet.

Hagman Torsten (1959) *Tillägg 1959 till De i Italien inköpta jagarnas utrustning och hemfärd*, Stockholm: Krigsarkivet.

Källor inhämtade på Internet

Fogarty (1988/2006) *Formal Investigation into the Circumstances Surrounding the Downing of Iran Air Flight 655 on 3 July 1988*, online: 2008-11-24, kl 13.44, <http://homepage.ntlworld.com/jksonc/docs/ir655-dod-report.html>.

President statement (1988) *Iranian airbus tragedy – Iran #655*, online 2008-02-20, kl 14.20, http://findarticles.com/p/articles/mi_m1079/is_n2138_v88/ai_6813110.

US Info.state.gov (2000) *Attack on USS Cole*, online 2007-11-29, kl 12.35, http://usinfo.state.gov/is/international_security/terrorism/uss_cole.html.

The White House Office of press secretary (2000) *Statement by the president on middle east situation and incident on USS Cole in Yemen*, online 2007-11-29, kl 12.20, <http://ftp.fas.org/irp/news/2000/10/irp-001012-cole4.htm>.